

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Obor historie

Bakalářské studium prezenční

Tomáš Vrňák

Margaret Thatcherová a její vztah vůči odborům

**Margaret Thatcher and her Relations to the Trade Union
Movement**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2015

Vedoucí práce: prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Prohlašuji,

že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval zcela samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 6. 2015.....

Děkuji,

svému vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. Martinu Kováři, Ph.D. za připomínky a cenné rady. Zároveň děkuji rodičům za podporu během mého studia.

Abstrakt:

Tématem bakalářské práce je Margaret Thatcherová a její vztah vůči odborovému hnutí ve Velké Británii. Bakalářská práce zahrnuje celkový vývoj této političky Konzervativní strany i vývoj odborů. Zároveň byla provedena základní analýza konfliktů s odbory během vlády ministerské předsedkyně. Přitom Thatcherová osobně zasahovala pouze výjimečně do problémů jednotlivých státních podniků. Práce zmiňuje legislativu zaměřenou proti odborovým organizacím a další opatření, která omezila moc odborového hnutí. Samostatnou kapitolu tvoří hornická stávka. Tato stávka svým rozsahem a průběhem předčila všechny ostatní. V neposlední řadě je v práci analyzována hospodářská politika Margaret Thatcherové a její dopad na britskou ekonomiku.

Abstract:

In this thesis, my task is the analysis of Margaret Thatcher's relations to the trade union movement in the United Kingdom. The thesis includes the analysis of the overall development of the Conservative Party politician and of the development of unions. It also includes a basic analysis of conflicts with unions during the government of Thatcher. Nevertheless Thatcher personally intervened only exceptionally to problems of individual state enterprises. The thesis analyses the legislation aimed against trade unions and other measures that limited the power of the trade union movement. In a separate chapter I deal miners' strike. This strike in its scope and course surpassed all others. Finally, the thesis analyses the economic policy of Margaret Thatcher and its impact on the British economy.

Klíčová slova:

Velká Británie, Konzervativní strana, Margaret Thatcherová, thatcherismus, Labouristická strana, odborové hnutí, TUC

Keywords:

Great Britain, Conservative Party, Margaret Thatcher, Thatcherism, Labour Party, Trade Union Movement, TUC

Obsah

Úvod	6
1 Politický vývoj Velké Británie a Margaret Thatcherové.....	11
1.1 Mládí a zrání Margaret Thatcherové.....	11
1.2 Vláda Edwarda Heathe a pozice Margaret Thatcherové.....	12
1.3 Hospodářská politika po druhé světové válce a formování thatcherismu.....	16
1.4 Problémy vládnoucích labouristů.....	19
2 Pozice odborů.....	20
2.1 Vznik a vývoj odborového hnutí.....	20
2.2 Sociální stát ve Velké Británii a znárodňování	24
2.3 Působení Arthura Scargilla	26
2.4 Tzv. „Zima nespokojenosti“	27
3 První funkční období Margaret Thatcherové.....	29
3.1 Rozdělení vlády na příznivce a odpůrce monetarismu	29
3.2 Reforma odborů	30
3.3 Stávky odborových organizací.....	32
3.4 Úspěchy a problémy.....	35
4 Hornická stávka	37
4.1 Pozadí stávky	37
4.2 Průběh stávky	38
4.3 Konec hornické stávky a další paralelní stávky	41
4.4 Příčiny a důsledky porážky stávkujících horníků	42
5 Období 1985-1990	44
5.1 Zúčtování s odbory a další stávky	44
5.2 Vládní opatření.....	46
5.3 Konec vlády Margaret Thatcherové.....	47
Závěr	49
Seznam použitých zkratk	52
Seznam použité literatury	53

Úvod

Konflikt mezi Margaret Thatcherovou a odborovými organizacemi z osmdesátých let dvacátého století je jednou z nejvýznamnějších událostí poválečného vývoje Velké Británie. Po konci války se Británie svým vývojem do jisté míry přibližovala zemím, kde vládli komunisté. Levicovou politiku uplatňovala Labouristická i Konzervativní strana. Zemi zasáhla vlna znárodnování a hospodářská ekonomika se orientovala k ekonomické teorii keynesiánství. Obyvatelstvo země si zatím udržovalo přijatelnou životní úroveň, ale tohoto standartu se podařilo dosáhnout pouze pomocí zahraničních půjček. Velká Británie dlužila ohromné množství financí především Spojeným státům, což značně ovlivnilo britskou domácí i zahraniční politiku. Časy, kdy Britové ovládali čtvrtinu světa, byly nenávratně pryč. Rostoucí síla odborového hnutí stále více omezovala činnost jednotlivých vlád. Ministerským předsedům chyběla vůle i odvaha proti odborovým organizacím zakročit, proto ve společnosti převládal názor, že bez spolupráce s odbory nelze zemi efektivně vládnout.

Válkou zdevastovaná Velká Británie ztratila svoje významné hospodářské postavení ve světě. Hospodářské těžkosti vyvrcholily v sedmdesátých letech, kdy odborové organizace v řadě ohledů ochromily stát. Zemi zasáhla rozsáhlá vlna stávek. Životní úroveň obyvatel začala klesat. Konzervativní ani labouristické vlády nemohly na nastalou situaci najít řešení. Konzervativní strana svoji politiku posouvala levicovým směrem. Například premiér Edward Heath se během svého vládního období v sedmdesátých letech zcela odklonil od dříve prosazované pravicových myšlenek a do značné míry převzal politiku Labouristické strany. Následující labouristická vláda si nevedla o moc lépe. Negativní atmosféra ve společnosti se naplno ukázala v zimě na přelomu let 1978-1979. Velkou Británii zasáhla do té doby nevídaná vlna stávek, která způsobila dočasný hospodářský kolaps země. Labouristický premiér James Callaghan byl v nastalé situaci nucen vypsát nové parlamentní volby, z kterých jeho strana odešla jednoznačně poražena. Konzervativci ve volbách získali většinu v Dolní sněmovně parlamentu a královna Alžběta II. jmenovala ministerskou předsedkyní Margaret Thatcherovou. Nástup Thatcherové do Downing Street 10 vše změnil.

Nová premiérka nastavila v ekonomických otázkách ostře pravicový kurz. Navrátila Konzervativní stranu k tradičnímu myšlení a hodnotám. Se svými oponenty jednala ve většině případů neústupně a pokusila se vrátit Velkou Británii mezi významné politické hráče světa. Na druhou stranu i ona musela zvláště v prvním funkčním období odborovým organizacím ustoupit, ale z dlouhodobého hlediska se její politika ukázala být vysoce efektivní. Velké Británii se podařilo opětovně nastartovat hospodářský růst.

Margaret Thatcherové byla složitá osobnost. Od svých oponentů uvnitř Konzervativní strany vyžadovala loajalitu, kdo s ní v důležitých otázkách nesouhlasil, obvykle brzy musel opustit vládu. Premiérka často měnila personální složení vlády a žádný ministr se nemohl cítit ve své funkci v bezpečí. Margaret Thatcherová byla tvrdohlavou ženou, která proti sobě dokázala popudit i své nejbližší spolupracovníky. Na druhou stranu si konzervativních oponentů vážila, ale vždy se rozhodovala pouze podle svých dojmů. V zahraniční politice úzce spolupracovala se Spojenými státy. Výborně si rozuměla obzvláště s prezidentem Ronaldem Reaganem, kterého považovala za spřízněnou duši. Paradoxně Thatcherová jako předsedkyně konzervativců nikdy neprohrála parlamentní volby. Konec její vlády byl způsoben kombinací nepopulárních vládních nařízení (jako například tzv. „daň z hlavy“), která sama vehementně prosazovala, a nespokojeností s premiérčinou osobou uvnitř samotné Konzervativní strany. Margaret Thatcherová dodnes v britském obyvatelstvu vyvolává rozporuplné reakce. Opět se to ukázalo po jejím úmrtí v roce 2013, kdy příznivci bývalé premiérky oplakávali ztrátu svého vzoru a její odpůrci doslova „slavili“ smrt svého nepřítele.

Cílem této bakalářské práce je analýza politiky Margaret Thatcherové vůči odborovému hnutí. Dále se snažím hodnotit ekonomickou situaci země, včetně postavení odborových organizací. V práci nastiňuji vývoj britského odborového hnutí, které je důležitou součástí dějin země. Snažím se analyzovat, jak aktivita odborových organizací omezovala činnost vlády a ochromovala britské hospodářství. Opomenuta není ani analýza vládních opatření v důležitých sociálních otázkách. V práci je zmíněno mnoho konfliktů mezi jednotlivými vládami a odborovým hnutím. Jako příklad konfliktů se v bakalářské práci snažím analyzovat hornickou stávkou během vlády Margaret Thatcherové.

V první kapitole se věnuji osobnostnímu zrání a politickému působení Margaret Thatcherové před nástupem do úřadu ministerské předsedkyně. Moje práce prezentuje mládí budoucí premiérky, velký vliv vlastního otce na formování její osobnosti či ranou politickou kariéru této ženy. V této kapitole představuji vzestup Margaret Thatcherové, od řadové poslankyně až po předsedkyni Konzervativní strany. Dále se snažím informovat o konzervativních i labouristických vládách (a jejich problémech), které předcházely období vlády budoucí premiérky.

Druhá kapitola je analýzou vývoje britského odborového hnutí. V bakalářské práci se snažím o stručné shrnutí historie odborových organizací ve Velké Británii od konce osmnáctého století až po nástup Margaret Thatcherové do úřadu ministerského předsedy. Zmiňuji se také o tzv. „zimě nespokojenosti“, která otevřela budoucí premiérce cestu k moci. Toto období demonstuje tehdejší sílu a vliv odborových organizací ve Velké Británii. V této

kapitole dále analyzují vytváření sociálních opatření po druhé světové válce. Stručně se věnují i rozsáhlému znárodnění významných britských průmyslových odvětví. Kapitola zahrnuje taktéž představení Arthura Scargilla, který byl nesmiřitelným protivníkem nejen pro Margaret Thatcherovou.

V dalších částech práce analyzují střet obou stran – exekutivy a odborového hnutí. Třetí kapitola se věnuje prvnímu funkčnímu období Margaret Thatcherové a snaží se stručně informovat i o období před vypuknutím hornické stávkou. V této kapitole analyzují odpor k politice Margaret Thatcherové nejen ze strany odborových organizací, ale i ze strany vládních konzervativců. V prvním vládním kabinetu pracovalo mnoho odpůrců premiérkou prosazované politiky. Její odpůrci odmítali přijmout připravované změny v ekonomické oblasti. Margaret Thatcherová byla zpočátku nucena ustoupit v některých sporech svým oponentům. Její vláda by možná měla krátké trvání, kdyby Velká Británie nezmítala ve válce o Falklandy. Úspěch ve válce a rozhodnost ministerské předsedkyně během konfliktu zajistily konzervativcům širokou podporu veřejnosti. Premiérka tím získala další čas na prosazení svých reforem. Třetí kapitola dále analyzuje vládní reformy, které měly za cíl omezit moc odborových organizací. Tato legislativa vyvolala odpor ze strany odborů.

Ve čtvrté kapitole se věnují hornické stávce z období let 1984-1985. Snažím se analyzovat průběh stávkou, její příčiny a důsledky. Hornická stávka znamenala významnou zátěž pro britské hospodářství. Vláda ministerské předsedkyně se na nastalou situaci dokázala v rámci možností připravit. Nakonec byl odpor vytrvalých horníků zlomen. Stávkující se nebáli k prosazení svých podmínek použít násilí, ale Margaret Thatcherová si zachovala svůj nekompromisní postoj k odborovému hnutí a neustoupila. Naopak horníci se svými násilnými projevy v očích veřejnosti zdiskreditovali.

Tématem poslední kapitoly je analýza vlády ministerské předsedkyně v období po hornické stávce. Vláda přijala v druhé polovině osmdesátých let další legislativní opatření, která omezovala vliv odborových organizací. Členů v odborovém hnutí znatelně ubývalo. Vláda Margaret Thatcherové se taktéž věnovala privatizaci. Mnoho státních podniků bylo zprivatizováno, čímž se vládě podařilo významně omezit veřejné výdaje. V poslední kapitole se věnují i konci vlády ministerské předsedkyně. Na podzim roku 1990 panovaly mezi konzervativními politiky obavy o výsledek příštích parlamentních voleb. Oponenti premiérky proti ní veřejně vystoupili a požadovali změnu ve vedení strany, jelikož v tomto období ministerská předsedkyně prosazovala veřejností odmítané návrhy. Ani v této situaci Margaret Thatcherová neustoupila svým odpůrcům, což ji stálo funkci. Během volby předsedy Konzervativní strany odstoupila a zůstala řadovou poslankyní do roku 1992. Ve funkci

premiérky Velké Británie působila více než jedenáct let – to je v éře moderní politiky mimořádně dlouhá doba.

Při zpracování této bakalářské práce jsem studoval českou i zahraniční odbornou literaturu, britskou legislativu z období vlády Margaret Thatcherové a dobový československý tisk. Velmi přínosné se ukázaly zahraniční monografie, které zkoumaly danou problematiku do hloubky a představovaly konkrétní události v širších souvislostech. Ovšem orientace v textu některých zahraničních knižních publikací byla pro mě poměrně složitá. Naopak česká literatura stručně a přehledně představila základní fakta, ale v několika případech poskytovala pouze povrchní informace. Velkým přínosem pro moji práci se stala monografie Margaret Thatcherové *Roky na Downing Street*. Bývalá ministerská předsedkyně v tomto díle bilancuje svoje období vlády. Nevynechává zde žádné z důležitých domácích i zahraničních témat. Obzvláště zmínky o událostech během hornické stávky jsou velmi zajímavé. Na druhou stranu tato monografie psaná z pohledu bývalé premiérky nemusí být ve všem objektivní, proto jsem jako zdroj informací využil i názor protistrany v podobě archivních čísel deníku *Rudé právo*. *Rudé právo* rozhodně nepředstavuje objektivní a nezávislý tisk, ale ukázalo mi český úhel pohledu na spory odborářů s vládou Velké Británie. V rámci dobové atmosféry deník pochopitelně stranil odborovým organizacím. Analýza názorů obou stran konfliktu (Margaret Thatcherové a odborů) mi pomohla zaujmout moje vlastní stanovisko na jejich spory. Velmi užitečné se ukázaly knižní publikace zaměřené na vývoj britského odborového hnutí, které mi usnadnily pochopit význam a důležitost odborů ve Velké Británii před nástupem Thatcherové do úřadu ministerské předsedkyně. Zároveň tyto publikace zmiňovaly předchozí významné stávky odborových organizací. Na tomto příkladu je jasné vidět, že stávková činnost zdaleka nebyla problémem pouze sedmdesátých nebo osmdesátých let dvacátého století. Značné zklamání pro mne představovala monografie od Petera Jenkinse *Mrs. Thatcher's Revolution*. Očekával jsem, že bude představovat jeden z pilířů, ze kterých budu vycházet ve své práci. Nakonec jsem ji využil méně, než bych si sám představoval. Struktura této monografie se mi zdála nepřehledná a obtížně jsem v ní vyhledával potřebné informace. Naopak velmi přínosné byly dvě knižní publikace od britských autorů – *Thatcher and Thatcherism* od autora Erica J. Evanse a *Thatcher Era and its Legacy* od Petera Riddella. Obě díla přehledně a přitom obsáhle informovaly o hospodářské (i zahraniční) politice ministerské předsedkyně.

Zapomenout nesmím na české monografie. Nejvýznamnější z nich (pro mne) se ukázala zřejmě kniha Hynka Fajmona *Margaret Thatcherová a její politika*. Autor v tomto díle sice analyzuje pouze základní fakta vlády britské premiérky, ale vše je podáno

přehledným a srozumitelným způsobem. Přínosnou se také ukázala knižní publikace *Demokraté a diktátoři* autora Marka Bankowicze. Využil jsem ji především ke zpracování významných životních událostí Margaret Thatcherové před nástupem do úřadu ministerské předsedkyně. Další významný zdroj vědomostí představuje monografie Lukáše Petříka *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové*, která do značné míry vychází z výše zmíněné publikace Petera Riddella. Zajímavé postřehy jsem čerpal i z díla Lenky Rovné *Premiérka Jejího Veličenstva*.

Přínosem pro tuto práci byly i internetové články současného britského tisku, jež informují o tehdejších událostech ve Velké Británii. Tyto články jsem využil především pro doplnění informací ohledně hornické stávký a osoby Arthura Scargilla. Britský tisk také poskytl detailní záznamy o vývoji v otázce tzv. „daně z hlavy“, která napomohla k politickému pádu Margaret Thatcherové. Pro získávání informací jsem používal především internetovou formu známých britských periodik, jakými jsou například *The Telegraph*, *Mirror* nebo *The Guardian*.

Použil jsem rovněž internetové zdroje, které se zabývaly obdobím vlády ministerské předsedkyně. Mimořádně užitečnými se ukázaly odkazy na výsledky parlamentních voleb během sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století. Tyto odkazy stručně a přehledně informují o rozdělení křesel v Dolní sněmovně britského parlamentu. Neocenitelnou součástí mé bakalářské práce představuje legislativa zaměřená proti odborovým organizacím. Ve své práci odkazuji na plné znění textu jednotlivých zákonů.

Tyto výše vyjmenované zdroje mi pomohly získat ucelený přehled o problematice vztahu vlády Margaret Thatcherové a odborových organizací. Umožnily mi sepsat tuto bakalářskou práci a rozšířily moje znalosti o hospodářství a politice Velké Británie ve druhé polovině dvacátého století.

1 Politický vývoj Velké Británie a Margaret Thatcherové

Margaret Thatcherová přinesla do britské politiky mnoho změn. V zemi dbající ve velké míře na tradice se jí podařilo oslovit široké spektrum obyvatelstva a stát se první (a doposud jedinou) ženou premiérkou Velké Británie. Důkazem jejího úspěchu je fakt, že ve funkci ministerské předsedkyně vydržela déle než jedenáct let. Její cesta na politický vrchol přitom nebyla vůbec jednoduchá. Thatcherová nepocházela z tradičních privilegovaných kruhů, tudíž nedisponovala kontakty na politické ani společenské elity země. Její povaha navíc nebyla zcela „bezproblémová“, o čemž svědčí množství rozepří s kolegy v Konzervativní straně. Margaret Thatcherová byla tvrdohlavá žena, která nikdy nedominovala žebříčkům popularity, přesto patří mezi nejvýznamnější politiky dvacátého století. Vysloužila si respekt mezi mnoha státníky. Asi navždy zůstane rozporuplnou postavou, což potvrdila i atmosféra ve Velké Británii po jejím úmrtí v dubnu 2013.

1.1 Mládí a zrání Margaret Thatcherové

Margaret Hilda Thatcherová (rozená Robertsová) se narodila 13. října 1925 v anglickém městě Granthamu.¹ Pocházela z „obyčejné rodiny“ a v mládí nemohla počítat s žádnými privilegii. Nejvýznamnější vliv na ni měl její otec Alfred, jenž v Granthamu pracoval jako obchodník. Naopak o své matce se budoucí premiérka téměř nezmiňovala.² Margaret si od otce osvojila mnohé myšlenky, které se později projevily například v její hospodářské politice. Za všechny lze uvést otázku privatizace, jež později premiérka vehementně prosazovala. Prostřednictvím otce přišla poprvé do kontaktu s politikou. Alfred Roberts se angažoval v komunální politice, v letech 1945-1946 dokonce jako starosta Granthamu. Třebaže nezastupoval žádnou politickou stranu, jeho myšlenky byly značně liberální.³ Margaret Thatcherová (za finanční podpory ze strany rodiny) po válce úspěšně dokončila studium chemie na Oxfordské univerzitě. Později, když se sama angažovala v politice, se jí podařilo vystudovat práva. Během svých studií vstoupila do Konzervativní asociace Oxfordské univerzity. Zde se postupně vypracovala z řadové členky až

¹ BANKOWICZ, M.: *Demokraté a diktátoři*, Praha: 2002, s. 366.

² EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 3-4.

³ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 23-24.; EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 4.

na předsedkyni asociace. Toto sdružení mladých konzervativců sehrálo v jejím životě důležitou roli, protože pomocí získaných kontaktů se později odrazila k velké politice.⁴

Poprvé se Margaret Thatcherová ucházela o funkci poslankyně Dolní sněmovny britského parlamentu za Konzervativní stranu ve volbách roku 1950. Tehdy měla velmi malou šanci na zvolení, jelikož se snažila získat poslanecký mandát v tradičním labouristickém obvodu Dartfordu. Podle očekávání také prohrála a totéž se opakovalo i v následujícím roce během další parlamentních voleb.⁵ Přesto pro ni mělo působení v Dartfordu velký význam, poněvadž se zde seznámila s budoucím manželem Denisem Thatcherem. Pár se krátce po volbách v roce 1951 vzal a o dva roky později se jim narodili syn Mark a dcera Carol. Pokud jde o politiku, kromě již zmíněných kandidatur, Thatcherová v tomto období žádnou významnou funkci nezastávala a věnovala se především rodině.

To se změnilo na konci padesátých let, kdy se jí podařilo získat místo kandidátky Konzervativní strany do Dolní sněmovny v londýnském obvodě Finchley. V roce 1959 zde volby vyhrála, a stala se tak poslankyní.⁶ Nicméně vliv na chod strany měla zatím minimální. Důležitým pro její další politickou kariéru se ukázal rok 1965. Po prohraných volbách o rok dříve odešli konzervativci do opozice a k moci se dostala Labouristická strana.⁷ Vliv Margaret Thatcherové začínal pozvolna růst. Rok 1965 byl přelomový nejen pro Thatcherovou, ale i pro konzervativce obecně. Volba předsedy strany již nenáležela pouze stranickým špičkám jako v minulosti, ale všem poslancům. Novým předsedou strany a opozičním lídrem se stal Edward Heath.⁸ Margaret Thatcherová ho při volbě podpořila a byla za to odměněna. Postupně získávala stále významnější funkce, až roku 1969 dostala ve stínovém kabinetu na starost resort školství a vědy.⁹

1.2 Vlása Edwarda Heatha a pozice Margaret Thatcherové

Edward Heath se stal ministerským předsedou Velké Británie ve velmi složitém období. Nezaměstnanost stoupala a hospodářský růst se zpomaloval. Navíc Británie v rámci

⁴ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 25.; FAJMON, H. a JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan*, Lysá nad Labem: 2010, s. 41.

⁵ BANKOWICZ, M.: *Demokraté a diktátoři*, Praha: 2002, s. 369.

⁶ BANKOWICZ, M.: *Demokraté a diktátoři*, Praha: 2002, s. 369-371.

⁷ BANKOWICZ, M.: *Demokraté a diktátoři*, Praha: 2002, s. 372-373.

⁸ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 16.; *1965: Heath is new Tory leader*, BBC, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/27/newsid_2956000/2956082.stm.

⁹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 19.

celosvětové politiky měla stále menší význam. Velký problém pro Heathovu vládu znamenala ropná krize roku 1973 a tím způsobená energetická krize. V důsledku zvýšených cen ropy začala stoupat inflace. Průměrná míra inflace v sedmdesátých letech dosahovala vysoké hodnoty 13 %.¹⁰ Heath byl nucen upravit politiku své strany a převzal mnohé aspekty politiky labouristů. Kromě toho spory mezi zaměstnavateli a odborovými organizacemi negativně působily na britské hospodářství. Heath tedy rozhodně neměl jednoduchou startovní pozici.

Ve vládě Edwarda Heatha byl Margaret Thatcherové svěřen resort školství a vědy. Problém, s kterým se musela nová ministryně potýkat, představoval koncept jednotného školství řízeného státem. Tuto myšlenku prosazovala předchozí labouristická vláda, ale Thatcherová s ní důrazně nesouhlasila. Nebyla sama. Rovněž soukromé a církevní školy se stavěly proti jednotnému školství. Přišly by tím o mnoho žáků a peněz. Tento navrhovaný model se do značné míry podobal školství v tzv. socialistických zemích.¹¹

Do povědomí veřejnosti se Thatcherová dostala především díky sporu ohledně školního mléka. Doposud dostávali žáci ve škole mléko zdarma. Ministryně tento standard odmítla a rozhodla se mléko pro děti, kterým bylo více než sedm let, zpoplatnit. Toto nařízení se jí podařilo prosadit i přes silný odpor tisku a veřejnosti. Opět zde projevila svoji neústupnost.¹²

Margaret Thatcherová měla konflikt i s levicově orientovanými studenty. Ti prosazovali domněnku, že právo na práci je univerzálním lidským právem. Požadovali, aby toto právo jim zajistil stát a připravil je na jejich pracovní budoucnost. Ministryně již od mládí preferovala myšlenku osobní odpovědnosti. Nelze se proto divit sporu mezi ní a studenty, kteří ji kvůli své nespokojenosti často na veřejnosti pronásledovali.¹³

Premiér Heath chtěl změnit přístup k hospodářské politice prosazovaný labouristy. Snažil se obhajovat princip volného trhu a zdravých státních financí. Byl přesvědčen o nutnosti omezit veřejné výdaje a vládní zásahy do hospodářské politiky země. Konzervativní vláda měla v plánu taktéž prosadit omezení vlivu odborů pomocí reforem, zavést princip osobní iniciativy jedince a podpořit svobodné podnikání. Stát chtěl pomoci podnikatelům snížením přímých daní.¹⁴ Edward Heath nebyl dostatečně silnou osobností, aby

¹⁰ WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 333.

¹¹ FAJMON, H. a JOCH, R.: *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan*, Lysá nad Labem: 2010, s. 47.

¹² EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 5.

¹³ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 99.

¹⁴ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 18.

dokázal tyto reformy prosadit. Postupem času začal ustupovat svým odpůrcům a v konečném důsledku se hospodářská politika konzervativců značně přiblížila Labouristické straně. Velkou překážku představovalo odborové hnutí, které sabotovalo jakékoliv pokusy o významnější reformy v hospodářské oblasti. Tento obrat v politice Edwarda Heath se nazývá *U-turn*.¹⁵ Margaret Thatcherová s tímto vývojem nesouhlasila. Jak sama později dokázala, ona nehodlala odborům ustupovat.

V období vlády konzervativců napětí mezi odborovým hnutím a zaměstnavateli neustále vzrůstalo. Hospodářská krize společně se zvyšující se inflací zapříčinily stále větší nespokojenost dělníků. Jejich výhody, které se jim podařilo získat po druhé světové válce, se ztrácely kvůli vyšším daním a inflaci. V sedmdesátých letech byla více jak polovina pracujících členy odborových organizací. Ostatní státy západního světa se tomuto číslu zdaleka nepřibližovaly. Britský hrubý domácí produkt zaostával nejen za Spojenými Státy a Německem, ale i například za Japonskem či Francií.¹⁶

V důsledku těchto obtíží docházelo stále častěji ke stávkám na pracovišti. V reakci na hromadící se problémy přišla Heathova vláda v prosinci 1970 s návrhem zákona o vztazích mezi zaměstnavateli a odbory. Došlo ke zřízení Národního soudu pro vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Dále vznikla komise pro vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Tyto instituce měly pomoci uklidnit vyhrocenou situaci s odborovým hnutím. Návrh zákona dále obsahoval nařízení, že dohodnutá kolektivní smlouva je právně závazná pro obě strany. Odbory musely provést kolektivní hlasování o stávce před jejím vyhlášením. Toto doposud nebylo podmínkou pro vyhlášení stávky a můžeme za tím hledat jeden z důvodů, proč se ve Velké Británii prostávkovalo tolik času. Cílem zákona bylo snížení počtu stávek. Vláda tímto návrhem způsobila pouze přesně opačnou situaci. Odbory měly strach, že by se jejich vliv v zemi zredukoval, a postavily se proti vládě. Za příklad lze uvést rok 1972, kdy dosáhl počet prostávkovaných hodin rekordní hodnoty 23 milionů.¹⁷

Heath se v reakci na odpor odborových organizací uchýloval k nouzovému zákonu, který mu umožňoval použít proti odborům ozbrojených sil. Tato opatření v žádném případě nemohla vyřešit nastalou situaci. Již v lednu 1972, k nelibosti odborového hnutí, překročil počet nezaměstnaných historickou hranici jednoho milionu osob. Vláda zvažovala zmrazení cen a příjmů s cílem snížit inflaci. Vyzvala k tripartitním jednáním o hospodářské politice

¹⁵ PETŘÍK L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 100.

¹⁶ WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 333.

¹⁷ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 20.

Velké Británie. Tato jednání žádný hmatatelný výsledek nepřinesla, jelikož odbory zmrazení cen odmítaly. Přesto konzervativci přistoupili v listopadu 1972 ke zmrazení cen a příjmů na devadesát dní. Situace se opakovala i o rok později. Krátkodobě se sice podařilo snížit nezaměstnanost, ale válka na Blízkém východě a s tím související ropná krize hospodářskou situaci opět zhoršily. Národní svaz horníků, jeden z nejvýznamnějších odborů v zemi, požadoval zvýšení mezd, jinak hrozil stávkou. Snažil se chytře využít situace, protože nedostatek uhlí pro elektrárny by způsobil hospodářský kolaps země. Vláda vyjednávala s odbory o zvýšení mezd o 8-9 % a pro horníky dokonce o 13 %. Odborové hnutí tuto nabídku odmítlo jako nedostatečnou. Na začátku února 1974 zahájil Národní svaz horníků stávkou a Heath vyhlásil stav nouze. Navíc vládní rozpočet měl rekordní schodek.¹⁸ Během této krize vláda zkrátila pracovní týden na tři dny. Občas byla vypínána i elektřina jako důsledek energetické krize po zvyšujících se cenách ropy. Do vedení odborů se dostávalo více radikálů a dohoda s vládou se zdála stále nepravděpodobnější.¹⁹

Za této situace Heathovi nezbylo nic jiného než vypsát nové parlamentní volby, ke kterým došlo v únoru 1974. Labouristé ve volební kampani přesvědčovali voliče, že oni se s odbory dohodnou. Koneckonců Labouristická strana sama vzešla z odborového hnutí. Volby skončily těsným vítězstvím labouristů,²⁰ ale nastala patová situace, jelikož žádná ze stran nezískala většinu. Edward Heath se ještě snažil zachránit situaci vyjednáváním koalice s liberály, avšak jednání zkrachovala na otázce změny volebního systému z poměrného na většinový. Novým premiérem se za podpory liberálů stal labourista Harold Wilson a hornické odbory stávkou vzápětí ukončily. Konzervativci odešli do opozice.²¹

Harold Wilson pro upevnění své vládnoucí pozice vypsál nové volby již na říjen 1974. Tento tah mu vyšel a labouristé získali parlamentní většinu.²² Po opětovně prohraných volbách byla pozice Edwarda Heathy značně oslabena. Mezi konzervativci se začalo mluvit o novém předsedovi Konzervativní strany. Odpůrce stávajícího předsedy zastupoval především sir Keith Joseph, kterého podporovala i Margaret Thatcherová, ale ten se zdiskreditoval během veřejného vystoupení krátce po říjnových parlamentních volbách,

¹⁸ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 21-23.

¹⁹ WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 333.

²⁰ UK Political Info: *1974 February General election results summary* [online]. [cit. 2015-03-27].

Dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1974Feb.htm>.

²¹ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 101.; *Liberals called for Heath's head as price for coalition deal*, The Guardian, 1. 1. 2005, <http://www.theguardian.com/uk/2005/jan/01/past.nationalarchives5>.

²² UK Political Info: *1974 October General election results summary* [online]. [cit. 2015-03-27].

Dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1974Oct.htm>.

jelikož zkritizoval sociálně slabé za nadměrné plození dětí a s tím související rostoucí výdaje státu na podporu této skupiny společnosti.²³

Margaret Thatcherová nepohrdla nabídnutou šancí a ucházela se o post předsedkyně Konzervativní strany. Heathovi odpůrci se sjednotili za jejími zády. Ona sama propagovala „návrat konzervativců ke kořenům“ a k „opravdové konzervativní politice“. Protikandidát Edward Heath se nevzdával. Chtěl zůstat předsedou strany. Volby, které se konaly 4. února 1975, dopadly pro Heath nešťavně, protože již v prvním kole zvítězila Margaret Thatcherová. Avšak neměla dostatečný počet hlasů pro zvolení a muselo se konat druhé kolo volby. Zklamaný Heath oznámil, že již nebude dále kandidovat. Ve druhém kole Margaret Thatcherová přesvědčivě porazila nově kandidující soupeře a stala se předsedkyní strany.²⁴

1.3 Hospodářská politika po druhé světové válce a formování thatcherismu

Po druhé světové válce se nacházela Velká Británie ve složité hospodářské situaci. Nicméně stát poskytl obyvatelstvu jisté sociální zajištění, což dříve rozhodně nebylo pravidlem. Zlepšila se i bytová situace, rostla životní úroveň obyvatel a probíhal neustálý hospodářský růst. Ještě v roce 1950 byla Velká Británie druhá průmyslově nejrozvinutější země Západu, hned za Spojenými státy.²⁵ Přesto hospodářství země pomalu začalo zaostávat a v celosvětovém měřítku se propadalo. Pro porovnání například Francie měla během období 1962-1972 ročně dvojnásobný ekonomický růst oproti Velké Británii.²⁶ Válkou ochromená Spolková republika Německo se brzy vzpamatovala a nechala v hospodářském růstu Británii daleko za sebou. V poválečném vývoji tedy můžeme hledat kořeny problémů, které později nastaly v letech sedmdesátých.

Důležitou roli v britském poválečném vývoji hrálo keynesiánství, tj. hospodářská politika, jejímž autorem byl britský ekonom John Maynard Keynes. Cílem této politiky je dosáhnout permanentního hospodářského růstu při nízké míře nezaměstnanost. Inflation se má pohybovat na nízké úrovni. Keynes podporoval vládní intervence do ekonomiky. Tedy přesně

²³ EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 8.

²⁴ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 103.

²⁵ MOORE, L.: *Britain's Trade and Economic Structure: The Impact of the European Union*, London; New York: 1999, s. 2.

²⁶ EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 9.

to, co Thatcherová důrazně odmítala. Po většinu padesátých a šedesátých let se nezaměstnanost držela na poměrně nízké úrovni. Pohybovala se na hodnotě 1,5-4 %. Fiskální politika byla považována za odpovídající požadavkům země.²⁷ Již na konci šedesátých let se země dostala do hospodářských obtíží, ale největší potíže přišly v souvislosti s ropnou krizí roku 1973. Nastala situace, kterou nazýváme pojmem stagflace, při níž dochází k stagnaci hospodářského růstu a současně nastává prudký růst inflace. V souvislosti s tímto jevem roste nezaměstnanost.²⁸ Politiku keynesiánství po druhé světové válce začala prosazovat vládnoucí Labouristická strana premiéra Clementa Attleeho. Následující vlády konzervativců pokračovaly v nastolené hospodářské politice země, proto změny v hospodářské oblasti nastaly až za vlády Margaret Thatcherové.

Budoucí premiérka patřila mezi zastánce politiky zvané monetarismus. Důležitým faktorem pro prosazení hospodářské politiky monetarismu bylo hnutí Nová pravice (*New Right*). Jednalo se o hnutí pravicově orientovaných ekonomů, kteří kritizovali keynesiánství. Tito ekonomové přišli s vlastním řešením hospodářské situace. Myšlenky hnutí se dostaly do popředí především ve Velké Británii a Spojených státech.²⁹ Za zakladatele tohoto ekonomického myšlení jsou považováni představitelé Chicagské školy Friedrich August von Hayek a Milton Friedman. Monetarismus se od keynesiánství liší v mnoha ohledech. Jeho hlavním cílem není plná či co nejvyšší zaměstnanost obyvatelstva, ale především boj s inflací. Monetaristé předpokládají, že nízká inflace opět nastartuje ekonomiku a tím i opětovný hospodářský růst. V důsledku tohoto růstu následně klesne počet nezaměstnaných.³⁰ Monetaristé dále podporují svobodný volný trh, který se řídí zákonem poptávky a nabídky. Vláda by do fungování trhu neměla zasahovat, na druhou stranu by se měla snažit o kontrolu množství peněz v oběhu. Pravicoví ekonomové zastávají názor, že tištění nových peněz pro sociální zaopatření chudých obyvatel vede pouze ke zvýšení inflace, která způsobí další zhoršení ekonomické situace země. Ještě na začátku sedmdesátých let dosahovala inflace ve Velké Británii hodnoty 5-10 %. V roce 1974 náhle vyskočila až na hodnotu 24 %. Pro britské obyvatelstvo to bylo značně demoralizující. Situace v zemi se nadále vyostřovala a politika keynesiánství tuto situaci nemohla vyřešit.³¹

²⁷ MOORE, L.: *Britain's Trade and Economic Structure: The Impact of the European Union*, London; New York: 1999, s. 9.

²⁸ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 37.

²⁹ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 141.

³⁰ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 39.

³¹ EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 7.

Během působení v opozici Margaret Thatcherová pracovala na svém programu, s kterým hodlala jít do příštích parlamentních voleb. Mezi základní pilíře thatcherismu patří svobodná ekonomika a silný stát. Vliv vlády na chod ekonomiky se má snižovat. Naopak v otázce zahraniční či domácí bezpečnosti se počítá s posílením moci státu. V ekonomické oblasti thatcherismus kladl důraz na monetarismus. Budoucí premiérka chtěla pozvednout národní ducha obyvatel a zachovat národní tradice. Byla propagátorem rodiny i monarchie.³² Sama hájila zájmy Velké Británie se vši urputností, později to dokázala například ve válce o Falklandy. Velmi nelibě nesla myšlenku znárodnování majetku. Velká Británie po druhé světové válce znárodnila mnoho průmyslových podniků. Znárodnovací program premiéra Attleeho z konce čtyřicátých let se protáhl až do let sedmdesátých.³³ Naopak za vlády Margaret Thatcherové nastala široká vlna privatizace. Premiérka prosazovala také omezení veřejných výdajů a zodpovědnou rozpočtovou politiku.

Uvnitř Konzervativní strany panovaly během opozičního období dohady, jakým ekonomickým směrem se má Velká Británie vydat. Strana byla rozdělena na zastánce keynesiánství a na příznivce monetarismu. Již roku 1976 vypracovali konzervativci dokument „Správný přístup“ (*The Right Approach*),³⁴ který formuloval strategii Konzervativní strany nejen v ekonomických otázkách. Podařilo se dojít k určitému kompromisu a postupem času se stále více prosazovali monetaristé. V následujícím roce 1977 se ekonomickému výboru strany, v jehož čele stál stínový ministr financí Geoffrey Howe, podařilo formulovat myšlenky strany do dokumentu „Správný přístup k ekonomice“ (*The Right Approach to the Economy*).³⁵ Tento dokument představoval koncepci ekonomické politiky konzervativců pro příští parlamentní volby a vycházel vstříc především monetaristům.³⁶ Mezi tři hlavní cíle Konzervativní strany patřila redukce peněžní nabídky v souladu s pevnými měnovými cíli, redukce státního dluhu a příznivější platební bilance země. Konzervativci dále prosazovali snížení přímých daní, což mělo vést k rozvoji soukromé iniciativy. Naproti tomu se počítalo se zvýšením nepřímých daní.³⁷

³² PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 144-145.

³³ RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 87.

³⁴ Conservative Party: *The Right Approach*, Conservative policy statement, <http://www.margaretthatcher.org/document/109439>.

³⁵ Conservative Party: *The Right Approach to the Economy*, Conservative policy statement, <http://www.margaretthatcher.org/document/112551>.

³⁶ ROVNÁ L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 61.

³⁷ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 51-52.

1.4 Problémy vládnoucích labouristů

Jedním z prvních činů labouristické vlády v sedmdesátých letech byl vstřícný krok vůči odborovým organizacím. Ještě v roce 1974 se labouristům podařilo prosadit zákon, který zajistil odborům imunitu proti žalobě o náhradu škody způsobené stávkou.³⁸ Labouristická strana se dostala k moci v momentě, kdy na zemi začala naplno doléhat ropná krize. V roce 1975 se hospodářská situace neustále zhoršovala. Bez práce byl více než milion obyvatel Velké Británie. Inlace dosahovala na hranici 20 %. Vláda plánovala regulaci cen a příjmů, přitom se snažila dosáhnout kompromisu s odbory. V březnu 1976 navíc na funkci premiéra ze zdravotních důvodů rezignoval Harold Wilson a novým premiérem se stal další člen Labouristické strany James Callaghan. Tento politik tedy musel čelit výše zmíněným problémům.³⁹

Labouristé nejdříve dotovali hroučící se veřejný sektor, později pochopili neudržitelnost situace. Byli nuceni přejít na politiku snížených výdajů a kontroly mezd. To se zase naopak nezamlouvalo odborovému hnutí. Premiér Callaghan přesto prosadil výrazné škrty ve veřejných výdajích, aby mohla Velká Británie dostat půjčku od Mezinárodního měnového fondu. Paradoxně tedy ne Margaret Thatcherová, ale vláda Jamese Callaghana začala uvádět do praxe některé myšlenky thatcherismu. V září 1976 na konferenci Labouristické strany prezentoval Callaghan názor o konci keynesiánství ve Velké Británii.⁴⁰ Přestože premiér věděl o ekonomických problémech země, nedokázal je za dobu svého funkčního období vyřešit. Jeho vláda byla doslova „smetena“ během tzv. „zimy nespokojenosti“ na přelomu let 1978-1979.

³⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 192.

³⁹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 47-48.

⁴⁰ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 59-60.

2 Pozice odborů

Britské odborové hnutí je celosvětově nejstarším. Prošlo si dlouhým a velmi složitým vývojem. Muselo tvrdě usilovat o své uznání vládou a zaměstnavateli.⁴¹ Mezi oběma stranami došlo k mnoha konfliktům, přesto se odborovým organizacím podařilo etablovat jako součást britské společnosti.

2.1 Vznik a vývoj odborového hnutí

Britské odborové hnutí se začalo formovat již ke konci osmnáctého století. Cílem hnutí bylo udržení nebo zvýšení mezd, zkrácení pracovní doby a zlepšení pracovních podmínek. Naproti tomu na konci osmnáctého století vláda prosadila zákony *Combation Acts*,⁴² které značně zvýhodnily zaměstnavatele. Ti měli možnost snižovat mzdy, nedodržovat odpovídající pracovní podmínky a dělníci s tím nemohli vůbec nic udělat. První odborové organizace byly pod dohledem ministerstva vnitra, přesto již na začátku devatenáctého století docházelo ke stávkám. První úspěch odborů představovalo zrušení zákonů *Combation Acts* ve dvacátých letech devatenáctého století. V tomto období se také uskutečnily stávky v uhelných revírech.⁴³ Vláda v roce 1925 schválila zákon *Trade Union Act*, který snižoval efektivnost odborů a značně jim komplikoval vyhlášení stávky, ale odborové organizace samotné zůstaly legální.⁴⁴

První pokus o celostátní odbor zatím jediného hospodářského odvětví představoval „Národní svaz přadláků bavlny“ (*The National Union of the Cotton Spinners*) v roce 1829. Brzy získal podporu ostatních odborových hnutí. Dokonce existovala snaha o vytvoření jednotné celostátní odborové organizace, ale to se zatím nepodařilo uskutečnit. „Národní svaz přadláků bavlny“ zase brzy zanikl.⁴⁵ Dalším pokusem byl v roce 1833 vzniklý *Grand National Consolidate Trade Union* (GNCTU), který měl již více než půl milionu členů. Opět

⁴¹ The National Archives: *Trade unionism*, [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/trade_unionism.htm.

⁴² The National Archives: *Trade unionism*, [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/trade_unionism.htm.

⁴³ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 11-14.

⁴⁴ DAVIS, M.: *Comrade or Brother?: A History of the British Labour Movement*, London; New York: 2009, s. 45.

⁴⁵ HOPKINS, E.: *Industrialisation and Society: A social history, 1830-1951*, London; New York: 2000, s. 4-5.

se věnoval otázce mezd a zlepšení pracovních podmínek, ale prosazoval také nový řád společnosti. Vliv v tomto odboru měl známý socialista Robert Owen. Brzký rozpad této organizace způsobily spory ohledně stávek.⁴⁶ Tyto instituce se pochopitelně nezamlouvaly zaměstnavatelům a vládě. Možná právě proto se v tomto období ještě nepodařilo trvale vytvořit jednotný celostátní odborový svaz, přesto již v létě roku 1842 zasáhla Velkou Británii první generální stávka. Zúčastnilo se jí téměř půl milionu pracujících. Jednotlivé odbory zvládly organizační stránku akce uspokojivě. V čele stávky stáli tzv. „chartisté“, kteří prosazovali sociální změny. Vláda se rozhodla nekompromisně zasáhnout a použila proti stávkujícím vojenské oddíly. Odbory byly poraženy a stávka skončila.⁴⁷

Poté nastalo určité období nečinnosti. Vše se změnilo s příchodem šedesátých let. Roku 1863 vznikl odborový svaz horníků (*National Miners' Union*). V roce 1867 došlo k velkému průlomů na politickém poli, když vláda vydala zákon *Reform Act*, který zaručoval volební právo městským dělníkům. Přelom pro odborové hnutí znamenal následující rok 1868, kdy na celostátní konferenci odborových rad a odborových svazů vznikl „Britský svaz odborů“ (TUC). Svaz se zabýval snahou uzákonit odborové organizace.⁴⁸ To se povedlo pomocí několika zákonů, které schválila vláda. Legislativu týkající se odborů tvořil například zákon *Trade Union Act* z roku 1871, jenž odbory legalizoval a chránil zákonem. O tři roky později byl vydán zákon *Factory Act*. Tento zákon stanovil maximální pracovní dobu na deset hodin denně. Odbory se snažily prosadit osmihodinovou pracovní dobu, ale to se jim nepodařilo.⁴⁹ Nadále docházelo ke sporům mezi majiteli a zaměstnanci.

Po vytvoření etablovaného odborového hnutí zbýval už jen krok ke vzniku politické strany, která by hájila zájmy dělníků. Již roku 1884 vznikla „Sociálně demokratická federace“. Avšak ta ještě nepředstavovala skutečnou politickou stranu. Roku 1893 byla založena Dělnická strana (*Independent Labour Party*), jejímž členem se stal i budoucí premiér Ramsay MacDonald, který do této strany přešel od liberálů. V této době panovaly rozpory uvnitř TUC (*Trade Union Congress*). Jednotlivé frakce se nemohly dohodnout na společném postupu. Situace se vyřešila roku 1900 na konferenci odborových organizací v Londýně. Padlo rozhodnutí o založení nové politické strany, složené ze zástupců odborových organizací. Byl ustanoven „Dělnický zastupitelský výbor“ (*Labour Representation*

⁴⁶ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 20-22.

⁴⁷ DAVIS, M.: *Comrade or Brother?: A History of the British Labour Movement*, London; New York: 2009, s. 58-62.

⁴⁸ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 28-32.

⁴⁹ DAVIS, M.: *Comrade or Brother?: A History of the British Labour Movement*, London; New York: 2009, s. 106-107.

Committee), jehož členy se stali zástupci „Sociálně demokratické federace“, *Independent Labour Party* a představitelé několika dalších odborových organizací. *Labour Representation Committee* se roku 1906 transformoval na Labouristickou stranu (*Labour Party*). V čele této strany stanul Ramsay MacDonald. Zpočátku labouristé nedosahovali žádných významných politických úspěchů. To se změnilo v momentě, kdy vláda vydala výnos, jenž zaručoval zaměstnavatelům náhradu škody za uskutečněnou stávku. Tuto náhradu měli zaplatit dělníci. V reakci na toto nařízení začali dělníci masově vstupovat do Labouristické strany, proto již roku 1906 labouristé uspěli v parlamentních volbách a získali pevnou pozici v Dolní sněmovně.⁵⁰

Po první světové válce se Velká Británie ocitla v hospodářských potížích. Válka ji ekonomicky vyčerpala. Odbory stávkovaly a rostla nezaměstnanost. Navíc roku 1920 byla založena britská Komunistická strana, která disponovala podporou mnoha odborových organizací. Některé odbory (například odborový svaz horníků) dokonce prosazovaly včlenění komunistů do Labouristické strany. Tento radikální návrh nakonec zůstal neschválen. Probírala se otázka mezd horníků, připravovala se i jejich stávka, ale ta byla na poslední chvíli zrušena. Na počátku dvacátých let dvacátého století přišel TUC o mnoho členů v důsledku nespokojenosti s jeho činností. Roku 1924 se poprvé k moci dostala vláda labouristů. Král Jiří V. jmenoval Ramsayho MacDonalda premiérem. V této době se začala Labouristická strana vzdalovat odborům a vyvíjela na ně i nátlak. Mnoho dělníků bylo z tohoto vývoje situace zklamáno.⁵¹

K eskalaci napětí napomohly spory ohledně horníků. Ti znovu chtěli stávkovat za zlepšení své situace. Uskutečnila se tripartitní jednání mezi vládou (vládli už opět konzervativci), majiteli dolů a TUC, ale k dohodě zúčastněných stran nedošlo. Kvůli tomu TUC vyhlásil od 3. května 1926 generální stávku. Přitom uvnitř TUC panovala nejednotnost ohledně stávky, odboráři zdaleka nebyli jednotní v podpoře horníků. Navíc vláda zaujala ke generální stávce nekompromisní postoj, proto záhy došlo k jejímu ukončení. Horníci se ovšem nevzdali a sami stávkovali ještě dalších šest měsíců, než byli nuceni se kvůli špatné životní situaci vrátit zpět do práce.⁵²

⁵⁰ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 41-45.

⁵¹ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 83-88.

⁵² DAVIS, M.: *Comrade or Brother?: A History of the British Labour Movement*, London; New York: 2009, s. 200-202.; *What was the General Strike of 1926?*, BBC, 19. 6. 2011, <http://www.bbc.com/news/uk-13828537>.

Vláda v reakci na minulé události vydala následujícího roku *Trades Disputes Act*.⁵³ Tento zákon o pracovních sporech a odborových organizacích stanovoval generální stávky za nezákonné. Účastník stávky mohl být potrestán pokutou či trestem vězení. Náhrada veřejných škod způsobených stávkou se měla financovat z peněz odborových organizací. Také bylo zakázáno odborům zaměstnanců ve veřejném sektoru vstoupit do TUC nebo *Labour Party*. Celkové postavení dělníků se zhoršilo.⁵⁴

Během druhé světové války se odborové organizace snažily revidovat *Trades Disputes Act* z roku 1927. Chtěly prosadit především možnost přístupu odborů státních zaměstnanců do TUC. Zatím se jim to nepodařilo.⁵⁵ Významným krokem, který TUC podnikl, bylo svolání světové odborové konference v únoru 1945 do Londýna. Zde se projednávala otázka vytvoření celosvětové odborové organizace. Jednání vedla k úspěchu a po dalším kole vyjednávání došlo v říjnu 1945 v Paříži k ustanovení Světové odborové federace (WFTU).⁵⁶ Navíc první poválečná Attleeho labouristická vláda zrušila kritizovaný zákon z roku 1927 a státní zaměstnanci mohli vstoupit do TUC. Labouristé během své vlády prosadili široký proces znárodňování za náhradu. To představuje jeden z důvodů, proč byl stát později tak často ve sporu se svými zaměstnanci, poněvadž počet pracovníků ve veřejném sektoru významně vzrostl.⁵⁷ Opět se také projednávala otázka zmrazení mezd. Odbory protestovaly proti tomuto rozhodnutí a uskutečnily se i stávky horníků na lokální úrovni. Generální rada TUC zmrazení cen schvalovala a výsledek hlasování jednotlivých odborových organizací radu podpořil.⁵⁸

Za následného období vlády konzervativců nastalo opětovné zvyšování cen zboží. Přitom růst mezd byl pomalejší, tudíž náklady na živobytí vzrůstaly. V tomto období měl TUC již přes 8 milionů členů. Konaly se stávky proti propouštění, i když nezaměstnanost v tuto dobu byla kvůli politice keynesiánství držena na nízké úrovni. Národní svaz horníků (NUM) měl neustálé problémy s poklesem výroby a propouštěním zaměstnanců. Za této situace si mezi horníky určitý vliv zachovávali komunisté.⁵⁹

⁵³ DAVIS, M.: *Comrade or Brother?: A History of the British Labour Movement*, London; New York: 2009, s. 203.

⁵⁴ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 101-102.

⁵⁵ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 140.

⁵⁶ World Federation of Trade Unions [online]. [cit. 2015-04-16]. Dostupné z: <http://www.wftucentral.org/history/>.

⁵⁷ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 149.

⁵⁸ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 153-157.

⁵⁹ HUTT, A.: *Odbory ve Velké Británii*, Praha: 1963, s. 170-175.

2.2 Sociální stát ve Velké Británii a znárodňování

Pojmem sociální stát (*Welfare State*) v užším smyslu je myšlen stát, který poskytuje svým obyvatelům finanční podporu v obtížných životních situacích (například nemoc, invalidita, důchod či nezaměstnanost). Sociální stát v širším slova významu, kromě sociálních jistot obyvatel, usiluje také o sociální spravedlnost, společenskou integraci a individuální svobodu. Takový stát finančně podporuje rodiny s dětmi, které disponují malými příjmy. Dále poskytuje pomoc lidem, jejichž příjem je pod hranicí zákonem stanoveného životního minima. Pokud se lidé dostanou do svízelné životní situace ne vlastní vinou, stát by jim měl podat pomocnou ruku. Další cíl představuje snaha zavést důstojné pracovní podmínky pro pracující, aby mohli vést plnohodnotný život.⁶⁰

Kdy přesně vznikl sociální stát nelze jednoznačně definovat. Někteří historici tvrdí, že pojem sociální stát můžeme použít pro některé země devatenáctého století. Další naopak prosazují názor o skutečném vzniku tohoto státu až v období po druhé světové válce. Ve Velké Británii je vznik sociálního státu spojován s první poválečnou labouristickou vládou premiéra Clementa Attleeho. V britském sociálním státě probíhal zpočátku růst industrializace a politické demokracie.⁶¹

Ještě za druhé světové války si vláda objednala řadu studií na poválečný rozvoj Velké Británie. Nejvýznamnější z nich je studie liberála sira Williama Beveridge. Ten ve své práci navrhoval kompletně přebudovat systém vyplácení sociálních dávek. Tato studie se nakonec stala základním pilířem uspořádání nové společnosti. Vláda podle ní zavedla všeobecné zdravotní pojištění, pojištění proti úrazu na pracovišti, pojištění pro případné období nezaměstnanosti, příspěvky pro pracující těhotné ženy či náhrady za úmrtí pracujícího. Již za války bylo schváleno zvýšení financování školství. Vláda roku 1945 odsouhlasila také první přídavky na děti. Za významný krok labouristické vlády se považuje zřízení Národní zdravotní služby (NHS – *National Health Service*). Nemocnice nově patřily do vlastnictví státu a veškeré obyvatelstvo mělo nárok na lékařskou pomoc zdarma. Mimochodem Margaret Thatcherová byla odpůrcem této služby, kvůli jejímu financování. Privilegované vrstvy nadále mohly využívat soukromé zdravotnictví. Stát se snažil zlepšit i bytovou situaci výstavbou nových sídlišť.⁶²

⁶⁰ SPIEKER, M.: *Sociální stát a jeho krize*, Praha: 1996, s. 5.

⁶¹ KWAK, H.-M.: *Welfare Policy and Welfare State*, Seoul: 1994, s. 66-67.

⁶² WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 324-325.

Až do období vlády Margaret Thatcherové měl tedy sociální systém Velké Británie liberální a sociálně demokratické prvky. Stát poskytoval svým obyvatelům dávky a služby v mnoha důležitých životních oblastech. Snažil se o dosažení plné zaměstnanosti pomocí ekonomické politiky keynesiánské. Zkrátka projevoval snahu o ochranu svých občanů před bídou. Placení pojistného na sociální zabezpečení mělo ovšem jeden zásadní nedostatek. Každý pracující, bez ohledu na jeho příjem, platil stejnou částku, proto byla hodnota dávek a důchodů na nízké úrovni. Kvůli tomu docházelo k podfinancování sociálních služeb.⁶³

Velká Británie poskytla svým občanům určité jistoty, ale financování sociálního státu se v průběhu let stávalo stále komplikovanějším. Aby se udržela určitá životní úroveň, musela vláda získávat rozsáhlé půjčky v zahraničí. Přídělový systém na některé zboží trval až do roku 1954.⁶⁴ Od šedesátých let uvízla země v bludném kruhu. Kvůli rostoucím nákladům na sociální potřeby byla vláda nucena zvyšovat daně. Docházelo k růstu inflace, což vedlo k opětovnému zvýšení potřeby peněz na financování sociálních vymožeností a k dalšímu zvýšení daní. Jelikož neustále stoupal počet obyvatel, potřeboval stát stále více peněz na sociální zajištění strádajících. V roce 1960 odvedl průměrný člověk 8 % ze své mzdy na daně. V roce 1976 to bylo již 26 % a situace se nadále zhoršovala.⁶⁵

Neustále také rostla moc odborů. Čím dál více zaměstnanců vstupovalo do odborových organizací. Například počet členů v Národním svazu veřejných zaměstnanců (NUPE), který v roce 1968 měl 265 tisíc členů, vzrostl na 712 tisíc v roce 1978. Tento odbor později sehrál klíčovou úlohu v tzv. „zimě nespokojenosti“. Do celostátního odborového svazu (TUC) vstupovali i zástupci veřejné služby jako například policisté. Už roku 1973 se uskutečnila první stávková akce v NHS. Předáci TUC chodili na jednání s premiérem Heathem do Downing Street 10 a to vyvolávalo otázku, kdo vlastně v zemi vládne.⁶⁶

Mezi poválečné priority labouristů patřilo znárodnění klíčových průmyslových odvětví za náhradu. Již v lednu 1946 byla znárodněna Anglická banka (*Bank of England*). O rok později následoval uhelný průmysl. Dále stát převzal do svého vlastnictví leteckou dopravu, znárodnil železnice, kanalizace, elektrárny, plynárny, rozhlas, hutnictví, loďařství a automobilový průmysl. Roku 1950 pracovalo už více než 22 % dělníků ve znárodněných podnicích. Mnoho z těchto podniků se řadilo mezi ztrátové. Znárodněný ocelářský průmysl musel být opětovně zprivatizován, jelikož vláda s ním nedokázala efektivně hospodařit. Silná

⁶³ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, Praha: 2009, s. 57-58.

⁶⁴ WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 326.

⁶⁵ JENKINS, P.: *Mrs. Thatcher's Revolution: The Ending of the Socialist Era*, Cambridge: 1988, s. 9.

⁶⁶ JENKINS, P.: *Mrs. Thatcher's Revolution: The Ending of the Socialist Era*, Cambridge: 1988, s. 15.

světová konkurence po druhé světové válce značně komplikovala hospodářskou pozici Velké Británie. Země trpěla nižší mírou investic ze zahraničí. Odborové organizace provedly řadu stávek. Vláda také přistoupila na zmrazení cen a mezd. Problém Británie představovala pasivní bilance zahraničního obchodu, kdy země stále více surovin a zboží dovážela, zatímco vývoz stagnoval, přesto byla většina Britů s touto dobou spokojena.⁶⁷

2.3 Působení Arthura Scargilla

Arthur Scargill se narodil roku 1938 v Yorkshiru. Jeho otec pracoval jako horník a patřil mezi členy Komunistické strany. Mladý Arthur po dokončení školy následoval svého otce při výběru povolání. Na vlastní kůži pocítil tvrdý hornický život a začal bojovat za zlepšení pracovních podmínek horníků. Brzy vstoupil do „Ligy mladých komunistů Británie“. Dokonce se jako zástupce horníků dostal na setkání mládeže do Moskvy. Komunistickým myšlenkám byl zcela oddán.⁶⁸ Do odborové organizace horníků (NUM – *National Union of Mineworkers*) vstoupil v roce 1957. Během šedesátých let se postupně propracoval mezi vedoucí odboráře v Yorkshiru. Od roku 1962 patřil Scargill mezi členy Labouristické strany.⁶⁹

Poprvé se významně zapsal do povědomí veřejnosti v roce 1972, kdy se během stávky zúčastnil tzv. bitvy o *Saltley Gate* v Birminghamu.⁷⁰ V této době organizoval systém tzv. „létajících hlídek“ (hlídky tvořili stávkující horníci), které vyrážely pomáhat ostatním stávkujícím do dalších částí Velké Británie. Tyto akce mu zajistily místo ve výboru NUM. V květnu 1973 byl zvolen prezidentem yorkshirských horníků. Po hornické stávce 1974, která přispěla ke konci vlády Edwarda Heatha, získalo ve vedení NUM převahu levicové křídlo, také proto roku 1981 zvolilo více než 70 % hlasujících Arthura Scargilla novým prezidentem NUM. Konflikt mezi Scargillem a vládou Margaret Thatcherové se očekával, tudíž hornická stávka, jež začala v březnu 1984, nebyla překvapením. V devadesátých letech se Scargill pokusil aktivně vstoupit do politiky. Roku 1996 založil Socialistickou stranu práce

⁶⁷ SLANÝ, A.: *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, Praha: 2003, s. 310-311.; WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 326.

⁶⁸ Your Dictionary: *Arthur Scargill* [online]. [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <http://biography.yourdictionary.com/arthur-scargill>.

⁶⁹ EDGAR, J.: *The rise and fall of Arthur Scargill*, The Telegraph, 15. 1. 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/10573570/The-rise-and-fall-of-Arthur-Scargill.html>.

⁷⁰ GRIFFIN, J.: *Remember When: 30,000 workers take to streets for Battle of Saltley Gate*, Birmingham Mail, 23. 1. 2012, <http://www.birminghammail.co.uk/news/local-news/remember-when-30000-workers-take-8800>.

(*Socialist Labour Party*), ale uspět v parlamentních volbách se mu nepodařilo.⁷¹ Po porážce hornické stávky zůstal prezidentem NUM až do roku 2002.⁷²

2.4 Tzv. „Zima nespokojenosti“

„Zimou nespokojenosti“ (*Winter of Discontent*) je nazýváno období na přelomu let 1978-1979, které přineslo řadu stávek. Průmyslová produkce Británie se dostala na hodnoty třídního pracovního týdne z roku 1974. Zemi zasáhla stávka řidičů nákladních vozů a řidičů tankerů. Velká Británie byla po určitý čas odříznuta od zásobování.⁷³ Řidiči nákladních vozů požadovali zvýšení mezd o více než 20 %, přitom vláda Jamese Callaghana nabízela zvýšení pouze o 5 %. Vláda kvůli zajištění financí zvyšovala daně. Inflace se nacházela na vysoké hodnotě. Více než milion pracujících vydělával méně, než byla vládou stanovená částka hranice chudoby. Navíc samotná zima přinesla velmi nízké teploty vzduchu. Callaghan se snažil apelovat na TUC, ale ten nepředstavoval dostatečnou autoritu na uklidnění situace. Kontrolu neměly ani jednotlivé odbory nad svými členy. Callaghan odmítl použít ozbrojené síly, aby dosáhl zklidnění vyhroceného stavu.⁷⁴

Vláda se snažila zajistit omezené zásobování a služby, přesto „obyčejní“ lidé značně pocítili dopady stávek. Do stávek vstupovali i zaměstnanci z veřejného sektoru jako hrobníci, pracovníci záchranné služby, popeláři a další. V ulicích se hromadily odpadky. Nastaly problémy s pohřbíváním mrtvých. Margaret Thatcherová začala veřejně prosazovat novou legislativu na omezení moci odborů. Na veřejnost působil tento postoj převážně pozitivně. Vláda byla nucena stávkujícím zvýšit platy, což stálo státní pokladnu nemalé finance. Nakonec se Callaghanově vládě podařilo s odbory uzavřít dohodu, která zemi zaručovala alespoň základní zásobování.⁷⁵ Nicméně 28. března 1979 prohrála labouristická vláda o jeden hlas hlasování o důvěře vládě v Dolní sněmovně. James Callaghan byl nucen vypsát parlamentní volby na 3. květen 1979. Margaret Thatcherové se otevřela cesta k úřadu

⁷¹ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 129-130.; EDGAR, J.: *The rise and fall of Arthur Scargill*, The Telegraph, 15. 1. 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/10573570/The-rise-and-fall-of-Arthur-Scargill.html>.; Your Dictionary: *Arthur Scargill* [online]. [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <http://biography.yourdictionary.com/arthur-scargill>.

⁷² HOWELL, C.: *Trade Unions and the State*, Princeton: 2005, s. 154.

⁷³ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 66.

⁷⁴ JENKINS, P.: *Mrs. Thatcher's Revolution: The Ending of the Socialist Era*, Cambridge: 1988, s. 21-23.

⁷⁵ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 66-68.

ministerského předsedy.⁷⁶ Labouristé během této krize přišli o značné množství příznivců, proto následné vítězství konzervativců ve volbách neznamenal žádné překvapení. Margaret Thatcherová konečně měla šanci začít uplatňovat svoji politiku a změnit hospodářský směr Velké Británie.

⁷⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 9-10.

3 První funkční období Margaret Thatcherové

Parlamentní volby v květnu 1979 skončily přesvědčivým vítězstvím Konzervativní strany. Konzervativci získali v Dolní sněmovně 339 křesel a zajistili si tím pohodlnou většinu. Královna Alžběta II. jmenovala novou premiérkou Margaret Thatcherovou. Ministrem vnitra a současně zástupcem nové premiérky se stal významný člen strany William Whitelaw.⁷⁷ Margaret Thatcherovou čekal nelehký úkol. Musela v parlamentu prosadit novou ekonomickou strategii, aby změnila hospodářské směřování Velké Británie. Značná část odborníků přistupovala k jejím plánům skepticky. V první vládě navíc působilo mnoho politiků, kteří nebyli s politikou nové premiérky ztotožnění.

3.1 Rozdělení vlády na příznivce a odpůrce monetarismu

Margaret Thatcherová představovala velmi nesmlouvavou političku. Na první místo stavěla loajalitu. Podřízeným ministrům zadávala práci a očekávala její plnění bez námitek. Když někdo projevil nesouhlas, obvykle velmi rychle ve vládě skončil. V jednotlivých vládách britské premiérky často docházelo k personální reorganizaci. Ne každý akceptoval její charakterové rysy a politiku. Margaret Thatcherová příliš nenaslouchala odlišným názorům a držela se nekompromisně svého stanoviska. Vyžadovala poslušnost od všech členů Konzervativní strany. Tyto vlastnosti jí pomohly upevnit si moc, ale nakonec přispěly také k jejímu pádu. Za období své vlády si nadělala nepřátele i ze svých dříve blízkých spolupracovníků. Před odchodem z úřadu ministerské předsedkyně čelila značné kritice nejen opozice, ale i některých členů Konzervativní strany.⁷⁸ Za všechny případy můžeme jmenovat aféru *Westland*, která se odehrála na přelomu let 1985-1986. Aféra se týkala prodeje britské továrny na výrobu helikoptér. Tehdejší ministr obrany Michael Heseltine vedl spor s premiérkou a ministrem průmyslu a obchodu Leonem Brittanem. Spor vyvrcholil v lednu 1986, kdy oba ministři na své funkce rezignovali. Margaret Thatcherová byla nucena provést další reorganizaci vládního kabinetu.⁷⁹

⁷⁷ *Složení britské vlády*, Rudé právo, 6. 5. 1979, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Digitalizovaný archiv časopisů.; UK Political Info: *1979 General election results summary* [online]. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1979.htm>.

⁷⁸ BANKOWICZ, M.: *Demokraté a diktátoři*, Praha: 2002, s. 379-380.

⁷⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 289-298.

Ve Velké Británii se používalo zajímavé pojmenování pro odpůrce a příznivce thatcherismu. Odpůrci byli nazýváni „mokrymi“ (*wets*), příznivci „suchými“ (*dries*).⁸⁰ Kvůli jednotě konzervativců musela mít premiérka ve vládě zástupce obou skupin. Rozdělení jednotlivých ministerských resortů proběhlo pomocí velmi jednoduchého klíče. Monetariisté získali ministerské posty většiny hospodářských resortů. Ostatní ministerstva dostali na starost odpůrci monetaristických myšlenek. Mezi příznivce politiky Margaret Thatcherové patřili ministr financí Geoffrey Howe, první náměstek ministra financí John Biffen, ministr průmyslu sir Keith Joseph či ministr obchodu John Nott. Mezi odpůrce se řadili například ministr vnitra William Whitelaw nebo ministr zemědělství Peter Walker. Další příznivci politiky nové premiérky se dočkali jmenování do významných nevládních funkcí.⁸¹

3.2 Reforma odborů

V roce 1979 měly odbory na 13,3 milionů členů. V roce 2001 to už bylo pouze 7,6 milionů členů. Politika konzervativců během tohoto období zaznamenala značný úspěch.⁸² Margaret Thatcherová ve svém prvním projevu v úloze premiérky v Dolní sněmovně nastínila reformu odborů. Navrhovala pro začátek tři reformy. Za prvé stávkové hlídky by mohly působit pouze na místě svého sporu se zaměstnavatelem. Pokud by se snažily přenést stávku do dalších oblastí, jednalo by se o protizákonnou činnost. Za druhé chtěla premiérka prosadit svobodnou vůli zaměstnanců, kteří kvůli udržení zaměstnání často z donucení vstupovali do odborových organizací. Za třetí se z veřejných fondů mělo financovat hlasování v odborových volbách a rozhodnutích. Vláda se snažila zamezit veřejnému hlasování v kolektivu. Labouristická strana a vedení odborových organizací považovaly tyto návrhy za útok na odbory.⁸³ Tímto krokem chtěli konzervativci docílit omezení moci odborových organizací a zároveň tím poskytnout větší vliv řadovým zaměstnancům na vedení odborů. V prvním funkčním období se Margaret Thatcherové podařilo prosadit dva zákony, které se týkaly reformy odborového hnutí. Premiérka také rychle skoncovala se systémem tripartitního vyjednávání mezi vládou, TUC a Konfederací britského průmyslu (CBI).⁸⁴

⁸⁰ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 88.

⁸¹ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 135-136.

⁸² HOWELL, C.: *Trade Unions and the State*, Princeton: 2005, s. 131.

⁸³ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 35.

⁸⁴ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 140.

Margaret Thacherová odmítala výsady, které se podařilo odborovému hnutí získat v minulosti. První legislativní omezení moci odborů představoval zákon o zaměstnanosti (*Employment Act*) z roku 1980, jehož příprava probíhala od samého počátku vlády konzervativců (od roku 1979). Tento zákon omezoval pravomoci stávkových hlídek. Hlídky byly legální pouze v případě, když přímo patřily ke stranám sporu a hlídaly pouze v areálu svého zaměstnavatele. Premiérka prosadila použití státní moci pro udržení zákonného průběhu stávek. Zákon poskytoval finanční kompenzaci těm zaměstnancům, kteří odmítali vstoupit do stávky a následně došlo k jejich propuštění z práce v tzv. „uzavřených dílnách“ (*Closed Shops*). „Uzavřené dílny“ představovaly podniky zaměstnávající pouze členy odborového svazu. Kdo nebyl členem, nemohl ve firmě pracovat. Zákon také definoval pravidla pro vytvoření nové „uzavřené dílny“. Muselo souhlasit 80 % zaměstnanců podniku, aby taková dílna mohla vzniknout. Financování tajných voleb uvnitř odborových organizací se nově zajišťovalo z veřejných zdrojů. Toto opatření mělo předejít zastrašování zaměstnanců ze strany radikálních odborářů.⁸⁵

Další omezení pro odborové organizace představoval zákon o zaměstnanosti (*Employment Act*) z roku 1982. Tento zákon zvyšoval kompenzaci za propuštění z tzv. „uzavřených dílen“. Požadoval tajné hlasování zaměstnanců o budoucnosti podniku, zda má nadále zůstat „uzavřenou dílnou“. Zákon zakazoval propuštění zaměstnance, který nebyl členem odboru, pokud s jeho vyhazováním nesouhlasilo 80 % pracovníků podniku nebo 85 % ze všech hlasujících v tajném hlasování. Naopak zaměstnavatel mohl ukončit pracovní poměr stávkujícímu zaměstnanci, aniž by čelil žalobě za neoprávněné propuštění. Nejvýznamnější částí zákona se stalo omezení imunity odborů proti žalobě o náhradu škody. Imunity měly být zbaveny spory, ve kterých nešlo o mzdy nebo pracovní podmínky.⁸⁶

Odborové organizace s tímto zákonem nesouhlasily. Odmítaly především kompenzaci majitelům ve formě finanční náhrady za ztráty způsobené stávkou. Konzervativci se naproti tomu snažili veřejnosti vysvětlit správnost tohoto zákona, který vstoupil v platnost v prosinci 1982.⁸⁷ Tento zákon představoval důležitý krok ke zlomení moci odborů. Odborové

⁸⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 75.; PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 176.; RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 47.; The National Archives: *Employment Act 1980*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/42/introduction/enacted>.

⁸⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 191-192.; PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 176.; RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 47.; The National Archives: *Employment Act 1982*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1982/46/introduction/enacted>.

⁸⁷ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 192.

organizace se nehodlaly snadno vzdát. Na přípravu tohoto zákona reagoval i československý tisk prezentující názor, že hlavním cílem „je ochromit akceschopnost britského odborového hnutí. Odborové svazy mají být za to, že hájí zájmy svých členů v pracovních sporech, vystaveny postihu pokutou až do výše 250 000 liber.“⁸⁸

3.3 Stávky odborových organizací

V červnu 1979 se Margaret Thatcherová sešla s ústředním výborem TUC. Jednání dopadla bez výsledku, jelikož odbory odmítaly její ekonomickou strategii a ona sama nehodlala ustoupit.⁸⁹ Premiérka zastávala názor, že „prostí odboráři posuzují reformy zcela jinak než jejich odboroví bossové. V tom smyslu je musíme osvobodit tím, že zrušíme uzavřené závody a zajistíme uvnitř odborů opravdovou demokracii.“⁹⁰

Ve svém prvním funkčním období musela Margaret Thatcherová řešit problémy společností *British Steel Corporation* a *British Leyland*. Ocelářský a automobilový průmysl ve Velké Británii byl dlouhodobě ztrátový. Obě výše zmíněné společnosti spadaly do vlastnictví státu. Země dosahovala nadměrné produkce oceli, tudíž uzavření ztrátových podniků se považovalo za nezbytnost. Problém BSC (*British Steel Corporation*) představovala nízká efektivita práce. Předchozí vlády nuceně financovaly provoz ocelářských podniků. Připravované uzavření některých podniků ovšem znamenalo pravděpodobnou stávku zaměstnanců. BSC nemohla pro rok 1980 provést zvýšení mezd. Navíc společnost počítala s tím, že bude propuštěno více než 50 tisíc zaměstnanců.⁹¹ Vedení BSC se snažilo vyjít odborům při vyjednávání vstříc. Nabízelo finanční náhradu pro propuštěné zaměstnance. Zástupci odborové organizace ocelářů to odmítli a zahájili 2. ledna 1980 stávku. Na podporu ocelářů deklarovaly odborové svazy železničářů a dopravních a nekvalifikovaných dělníků, že nebudou transportovat výrobky státních oceláren a dovezenou ocel.⁹² Stávka ocelářů se následně rozšířila i do soukromého sektoru. Jelikož Velká Británie disponovala dostatkem oceli, průmyslová výroba neutrpěla nijak závažné ztráty. Stávkující pracovníci ze soukromého sektoru se brzy vrátili do práce a porážka odborů byla jen otázkou času. Stávka skončila

⁸⁸ *Bez výstrahy na dlažbu*, Rudé právo, 24. 4. 1982, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Digitalizovaný archiv časopisů.

⁸⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 75-76.

⁹⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 76.

⁹¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 81-82.

⁹² *Mohutná stávka ocelářů*, Rudé právo, 3. 1. 1980, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Digitalizovaný archiv časopisů.

3. dubna 1980. Odbory sice prohrály, ale BSC potřebovala další státní dotace, jinak jí hrozil bankrot. Z tohoto důvodu vláda schválila mimořádné dotace ve výši 400 milionů liber.⁹³ Následně jmenovala do čela BSC Iana MacGregora, který měl zlepšit hospodaření společnosti. Ian MacGregor se osvědčil a v budoucnu sehrál důležitou úlohu během hornické stávkou.⁹⁴

V roce 1979 *British Leyland* (BL), orientovaný na automobilový průmysl, vykazoval ztrátové hospodaření v takové výši, že vedení společnosti navrhovalo uzavření továrny v Coventry, čímž by o práci přišlo 25 tisíc zaměstnanců. Zástupci podniku žádali po vládě dotace, ale ministr průmyslu sir Keith Joseph prosazoval, aby firma prodala svoje ziskové části a získala tím zdroj financí. Návrh na prodej části či celé společnosti představitelé BL vytrvale odmítali. Zaměstnanci hlasovali, zda podpořit plán vedení společnosti o poskytnutí státních dotací. Výsledek hlasování vyslovil jednoznačnou podporu čelním představitelům BL. Problém BL představoval pokles podílu na automobilovém trhu, zájem o jeho vozy neustále klesal. Spojený svaz pracovníků ve strojírenství vyhrožoval stávkou. Panovala napjatá situace, odbory v říjnu 1980 odmítly nabídku vedení společnosti v otázce zvýšení mezd a chystaly stávkou. Byla ohrožena samotná existence společnosti. Za této situace přistoupila vláda Margaret Thatcherové na státní dotace ve výši 990 milionů liber. Odbory přijaly nabídku vedení BL na zvýšení mezd a situace se uklidnila.⁹⁵ Premiérka sama nesouhlasila s vývojem situace, ale pokud by dotace neschválila, přišlo by britské hospodářství případným krachem BL ještě o mnohem více peněz.

V tomto období se vládě opět připomenuly hornické odbory. Národní uhelná asociace (NCB – *National Coal Board*) po celá sedmdesátá léta spoléhala na štědré státní dotace. Uhelny průmysl disponoval předpoklady na generování zisku, podmínkou bylo uzavření ztrátových dolů. NCB proto v roce 1981 počítala se snížením počtu otevřených dolů, to na druhou stranu odmítal Národní svaz horníků (NUM) a hrozil stávkou. Nakonec se obě strany dohodly způsobem značně nevýhodným pro vládu. NCB a NUM prosazovaly omezení dovozu uhlí a finanční podporu ze strany státu. Vládní kabinet za daných okolností přistoupil na tripartitní jednání, jelikož zásoby uhlí u elektráren nedostačovaly na jejich plynulý provoz. Margaret Thatcherová vnitřně nesouhlasila s tímto postupem, ale neměla na vybranou. Kvůli odvrácení stávkou vláda omezila dovoz uhlí a slíbila prodiskutování finanční situace

⁹³ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 150-151.

⁹⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 85.

⁹⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 85-90.; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 151.

s odboráři. Ukázalo se, že hospodářská situace NCB je žalostná. Vládní kabinet byl nucen investovat do hornického odvětví více než 1 miliardu liber z veřejných financí. Premiérka musela tento krok schválit, protože zásoby uhlí stačily pouze na 13-14 týdnů a v případě stávky mohl ve Velké Británii nastat hospodářský kolaps. Prozatím tedy Margaret Thatcherová hornickou stávku odvrátila.⁹⁶

Margaret Thatcherová zastávala negativní postoj ke státní správě a požadovala její zeštíhlení. Prosazovala myšlenku, že úřednický aparát zbytečně utrácí veřejné prostředky. Jen v jejím prvním funkčním období se počet zaměstnanců veřejné správy zredukoval o 100 tisíc a vládní kabinet prosadil snížení nákladů na provoz byrokratického aparátu.⁹⁷ Stávka nespokojených úředníků začala v březnu 1981 a probíhala v důležitých oblastech státní správy. Nastaly problémy s vybíráním daní, přičemž vláda prostřednictvím této stávky přišla o více než 350 milionů liber. Tento odpor nakonec trval pět měsíců. Poučena ze situace, zakázala Margaret Thatcherová v roce 1984 odbory zpravodajské služby, aby nebyla ohrožena bezpečnost státu.⁹⁸

Během prvního funkčního období Margaret Thatcherové se uskutečnilo mnoho dalších stávek. Jenom v roce 1982 proběhly dvě stávky železničářů, stávka v oblasti zásobování vodou nebo půl roku trvající stávka ve zdravotnictví, jejímž cílem bylo zvýšení mezd.⁹⁹ Na začátku druhého funkčního období Margaret Thatcherové roku 1983 se úspěšně osvědčil zákon o zaměstnanosti z roku 1982, kdy ve městě Stockportu šest členů Národní grafické asociace (NGA) opustilo práci a dostalo výpověď. Tím se zvedla vlna nevole ze strany odborů, které požadovaly opětovné přijetí propuštěných do práce. Majitel novin pan Shah to odmítl. Stávkové hlídky se snažily znemožnit činnost jeho novin, ale policie jim v tom zabránila. Navíc Nejvyšší soud uložil odborové organizaci pokutu 100 tisíc liber a dočasně jí obstavil majetek. V reakci na situaci členové NGA nevydali noviny během posledního listopadového víkendu. V prosinci obdržela NGA od soudu další pokutu ve výši 525 tisíc liber. Následně byla ohlášena stávka členů NGA na 14. prosince 1983. Konflikt projednával i výbor Kongresu odborových svazů (TUC). TUC nedokázal poskytnout NGA dostatečnou podporu, a proto členové grafické asociace od stávky ustoupili. Jednalo se o významné

⁹⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 102-105.; BARLOW, K.: *Labour Movement in Britain from Thatcher to Blair*, Frankfurt am Main: 2008, s. 167-168.; LYONS, J.: *Margaret Thatcher secretly considered sending in troops to break miners' strike*, Mirror, 1. 8. 2013, <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/margaret-thatcher-secretly-considered-sending-2110669>.

⁹⁷ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 88-89.

⁹⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 102.

⁹⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 193.

vítězství nové politiky Margaret Thatcherové.¹⁰⁰ Během let 1979-1983 se snížil počet prostávkovaných pracovních dní z 29 474 roku 1979 na 3 754 pracovních dní v roce 1983. To znamenalo asi osmkrát méně prostávkovaného času.¹⁰¹

3.4 Úspěchy a problémy

První funkční období Margaret Thatcherové přineslo různé výsledky v jednotlivých ekonomických oblastech. Některé zamýšlené reformy, především odborové, se premiérce podařilo provést, ale ne všechny plánované změny se uskutečnily. Vítězství konzervativců v příštích parlamentních volbách nebylo jisté. Vládu zachránila vítězná válka s Argentinou o Falklandy. Britským občanům se vrátila hrdost a Margaret Thatcherová si vyhraným konfliktem zajistila drtivé vítězství v parlamentních volbách roku 1983.¹⁰²

Jedním z nejdůležitějších cílů ministerské předsedkyně bylo snížení inflace. Po nástupu premiérky do úřadu inflace neustále stoupala, až dosáhla výše téměř 22 % v srpnu 1980. Poté začala klesat a od dubna 1982 se její hodnota pohybovala už pouze v jednociferných číslech. Minima dosáhla v květnu a červnu 1983, kdy se držela na hodnotě 3,7 %.¹⁰³

V květnu 1979 byla nezaměstnanost na hodnotě 1,09 milionu obyvatel, což znamenalo 4,1 % práceschopných. O dva roky později nemohlo nalézt práci už 2,13 milionu lidí. V roce 1983 dosahovala nezaměstnanost výše 11,8 %. Za vlády Margaret Thatcherové se nezaměstnanost zvyšovala až do roku 1986, kdy se zastavila na hranici 3,13 milionu obyvatel, poté následoval pokles.¹⁰⁴

Jedním z hlavních cílů politiky ministerské předsedkyně se stalo omezení veřejných výdajů. V prvním funkčním období ji okolnosti donutily k přesnému opaku. Dotace ztrátových podniků (aby se tím zamezilo stávkám) způsobily nárůst výdajů. Dále vláda musela vyplácet podporu nezaměstnaným, jejichž počet neustále rostl. Pro rozpočtový rok

¹⁰⁰ BARLOW, K.: *Labour Movement in Britain from Thatcher to Blair*, Frankfurt am Main: 2008, s. 175-179.

¹⁰¹ RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 50.

¹⁰² UK Political Info: *1983 General election results summary* [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1983.htm>.

¹⁰³ RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 27.

¹⁰⁴ RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 28.; PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 166.

1979-1980 tvořily veřejné výdaje 44 % hrubého domácího produktu (HDP). V období 1982-1983 to bylo již 47,5 % HDP, ale v dalších funkčních obdobích vláda veřejné výdaje zredukovala.¹⁰⁵

V daňové oblasti premiérka prosazovala snížení nejvyšší sazby přímých daní pro právnické a fyzické osoby. Snažila se zmenšit progresivitu daní. Tím chtěla motivovat obyvatele k podnikání, protože mohli dosáhnout většího zisku. Naopak nepřímé daně se zvyšovaly.¹⁰⁶

Příznivci keynesiánství od počátku kritizovali hospodářskou politiku Margaret Thatcherové. Roku 1981 napsali otevřený dopis adresovaný premiérce, jenž vyšel v deníku *The Times*. V dopise přední ekonomové kritizovali konzervativci navržený státní rozpočet a ekonomické kroky vlády. Vláda od své politiky (i přes tento nátlak) neustoupila.¹⁰⁷

Roku 1981 zasáhla Velkou Británií vlna pouličních nepokojů. Nejdříve propukly násilnosti v dubnu v Brixtonu na jihu Londýna. Výsledkem bylo rabování, ničení aut, přes 200 zraněných a 215 zadržených. V červenci následoval konflikt mezi skinheady a Asiaty v Southallu, který se změnil „v pouliční řež, v níž se rychle stala hlavní obětí policie, napadaná zápalnými lahvemi, cihlami a vším, co bylo po ruce. Dav se obrátil i proti požárníkům a posádkám sanitek.“¹⁰⁸ Ve stejném týdnu proběhly i nepokoje v Liverpoolu, kde se policii podařilo rabující útočníky zpacifikovat. Další konflikty se uskutečnily v Manchesteru. Premiérka se okamžitě ocitla pod palbou kritiky labouristické opozice, která tvrdila, že nepokoje jsou způsobeny rostoucí nezaměstnaností. Margaret Thatcherová osobně navštívila místa nepokojů. Považovala za nutné posílit autoritu státu. Sama podporovala zásahy policie a snažila se v následujícím období zajistit odpovídající prostředky a vybavení pro zlepšení pozice policistů.¹⁰⁹

¹⁰⁵ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 171-172.

¹⁰⁶ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 170.

¹⁰⁷ FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 153-154.

¹⁰⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 105.

¹⁰⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 105-107.; FAJMON, H.: *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: 2010, s. 154-155.

4 Hornická stávka

Stávka horníků z období 1984-1985 byla jednou z nejvýznamnějších stávek ve Velké Británii během dvacátého století. Tato stávka představovala poslední odkaz poválečného sociálního a politického uspořádání.¹¹⁰ Symbolizovala zlomení moci odborových organizací a ukázala neústupnost Margaret Thatcherové. Národní svaz horníků (NUM) patřil mezi nejsilnější odborové svazy v zemi a jeho prezident Arthur Scargill se ukázal jako velmi agresivní protivník.

4.1 Pozadí stávky

Uhelný průmysl zaznamenal svůj vrchol v období před první světovou válkou. Tehdy poskytoval zaměstnání více než 1 milionu mužů a v provozu bylo více než 3 tisíce dolů. Postupem času produkce uhlí klesala. V době znárodnění Labouristickou stranou pracovalo v hornictví jen něco přes 700 tisíc mužů a otevřeno bylo méně než 1 tisíc dolů. Tzv. „Uhelný plán“ z roku 1950 stanovoval produkci do budoucna a počítal se zvýšením investic do uhelného průmyslu. Velký problém nastal v otázce uzavírání ztrátových dolů, které Národní uhelná asociace (NCB) nechtěla nadále udržovat v provozu. Odborové organizace se postavily proti uzavření. V sedmdesátých letech sehráli horníci důležitou roli během konfliktů s jednotlivými vládami. Již v roce 1972 se budoucí hornický předák Arthur Scargill vryl do paměti veřejnosti pomocí tzv. bitvy o *Saltley Gate* v Birminghamu. Stávka horníků roku 1974 dostala pod tlak vládu Edwarda Heatha. Napětí v roce 1981 naznačilo, že čas konečného zúčtování teprve přijde. Toho roku vláda ustoupila, protože neměla dostatečné zásoby uhlí pro elektrárny.¹¹¹ Tentokrát byla situace odlišná.

V čele NUM sice stál radikální Arthur Scargill, ale vláda Margaret Thatcherové se na hornické odbory připravila. Dne 1. září 1983 byl jmenován předsedou NCB Ian MacGregor, jenž se osvědčil jako předseda *British Steel Corporation*. Vláda se snažila zajistit skladování uhlí přímo u elektráren a ne na haldách u dolů, kde by v jeho odvozu bránili stávkující horníci. Zároveň nabádala podniky, aby si utvářely uhelné zásoby. Také chtěla získat na svoji stranu veřejné mínění. V tuto dobu pracovalo v hornickém odvětví už pouze

¹¹⁰ FEATHERSTONE, S.: *Englishness: Twentieth-Century Popular Culture and the Forming of English Identity*, Edinburgh: 2009, s. 47.

¹¹¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 236-237.

něco málo přes 200 tisíc horníků, přitom podle zprávy o uhelném průmyslu bylo 75 % dolů ztrátových. MacGregor hodlal během tří let snížit celkový počet zaměstnaných horníků zhruba o 60 tisíc. V prosinci 1983 už prosazoval propuštění více než 40 tisíc horníků během dvou let. Vláda měla propuštěným vyplatit odstupné. Seznam šachet, kterých se týkalo uzavření, nebyl ještě kompletní.¹¹²

Roku 1984 vláda vydala již třetí zákon (*Trade Union Act*), jenž měl ochromit moc odborů. Zákon stanovoval, že každý člen vedení odboru musí být zvolen v tajném hlasování nejméně jednou za pět let. Stávku musela schválit většina pracovníků podniku v tajném hlasování, jinak se vyhlášení stávky považovalo za ilegální. Oprávnění hlasovat byli všichni členové daného odboru.¹¹³

V říjnu 1983 si NUM odhlasoval zákaz přesčasů, protože se mu zdálo nabízené zvýšení mezd nedostatečné. Horníci (a především Arthur Scargill) odmítali ekonomicky nutné uzavření ztrátových dolů. Scargill zastával názor, že doly musí zůstat v provozu až do svého vytěžení. Již v předchozích letech probíhalo v NUM hlasování o uskutečnění stávky, ale ta nakonec nebyla schválena. Vedení hornických odborů tentokrát dokázalo obejít povinné hlasování o konání stávky tím, že do stavu pracovní nečinnosti měly vstoupit hornické oblastní odborové svazy jednotlivě. NUM by jim poté poskytl podporu. Stávku by v tomto případě každý region vyhlásil zvlášť, ale ve skutečnosti by se jednalo o celostátně koordinovanou akci. Pro zahájení stávky si Arthur Scargill vybral velmi špatnou dobu. Na začátku jara se potřeba uhlí snížila, kromě toho vláda disponovala dostatečnými uhelnými zásobami.¹¹⁴

4.2 Průběh stávky

Na počátku března 1984 oznámila NCB uzavření Cortonwoodské šachty v Yorkshiru. Pobočka NUM v Yorkshiru reagovala vyhlášením stávky. Ian MacGregor kromě toho potvrdil plánované uzavření dvaceti důlních šachet. Reakce horníků na sebe nenechala dlouho

¹¹² THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 237-239.

¹¹³ RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 47.; PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 177.; The National Archives: *Trade Union Act 1984*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/49/introduction/enacted>.

¹¹⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 238-239.; ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 131.

čekat. Nejdříve vyhlásila stávku skotská část NUM s platností od 12. března. Vzápětí se sešlo ústřední vedení NUM a podpořilo akci yorkshirských i skotských horníků. Stávka začala.¹¹⁵

Události od 12. března nabraly rychlý spád. Během několika dní se počet dolů v provozu pohyboval v řádu desítek. Horníci odmítali pracovat, ale částečně za vysoký počet stávkujících mohly „létající hlídky“, které se snažily stávku rozšířit do okolních revírů a zároveň zastrašovaly ty horníky, kteří chtěli jít normálně pracovat. Policie podle nových protiodborových zákonů proti nim mohla zasáhnout, avšak stávkové hlídky policisty početně vysoce převyšovaly. Přesto se podařilo udržet některé doly v provozu. Na místech, kde se uskutečnilo hlasování o stávce, většinou horníci stávku prozatím odmítli.¹¹⁶ Vláda pohrozila stávkujícím horníkům, kteří působili mimo svůj revír, žalobou u soudu. Předseda NCB Ian MacGregor oznámil, že stávkou se akorát urychlí propouštění. Touto dobou bylo ve stávce již na 110 tisíc horníků. Yorkshirští horníci navštěvovali další oblasti, kde „agitují pro solidaritu se svým bojem a pomáhají organizovat stávkové hlídky.“¹¹⁷

Margaret Thatcherová sestavila z ministrů zainteresovaných ministerstev komisi, která se speciálně věnovala stávce a přijímala protipatření. Členové komise jednali o surovinových zásobách země, o činnosti policie atd. Klíčovou otázkou byla role vlády ve stávce. Thatcherová odmítala přistoupit na tripartitní jednání. Zodpovědnost za vyjednávání se stávkujícími zůstala NCB v čele s MacGregorem. Vláda poskytla více finančních prostředků policejnímu sboru, který se měl efektivně vypořádat s akcemi stávkujících. Na konci března 1984 sice většina důlních šachet stávkovala, přesto se stále dařilo těžít určité množství uhlí. Klíčový faktor představovala neochota odborů řidičů nákladních automobilů a pracovníků v elektrárnách připojit se ke stávce. Energetický chod země byl nadále zajištěn.¹¹⁸

Energetické zásoby Velké Británie se odhadovaly na šest měsíců. Problém nastal se zásobováním uhlí v ocelárnách, které měly zásoby pouze na několik týdnů. V květnu se uskutečnilo jednání mezi NCB a NUM, ale k žádné dohodě nedošlo. Naopak horníci pod vedením Arthura Scargilla při tomto jednání použili trik, jehož pomocí se snažili získat na svoji stranu veřejné mínění.¹¹⁹

¹¹⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 239.

¹¹⁶ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 240.

¹¹⁷ *V Británii stávka 110 000 havířů*. Rudé právo, 15. 3. 1984, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Digitalizovaný archiv časopisů.

¹¹⁸ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 241-243.

¹¹⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 243-244.

Rostoucí násilí během stávky vygradovalo na konci května před koksárnami v Orgreave blízko Sheffieldu. Stávkující horníci usilovali o zabránění převozu koksu do oceláren. Střetlo se zde více než 5 tisíc stávkujících a téměř 2 tisíce policistů. Policie použila na horníky donucovací prostředky a výsledkem bylo několik desítek zraněných a zatčených. Mezi zatčenými figuroval i Arthur Scargill. Akce v Orgreave pokračovaly v dalších týdnech, ale horníkům se nepodařilo splnit své cíle a ještě proti sobě obrátili veřejné mínění.¹²⁰

Z ekonomického hlediska bylo nejlepším řešením situace zavření ztrátových dolů, které zrovna stávkovaly. Začátkem července se obnovila jednání mezi NCB a NUM. Margaret Thatcherová měla obavy, aby NCB neustoupila a nenechala v provozu některé ztrátové doly, avšak vyjednávání mezi horníky a Národní uhelnou asociací opět zkrachovala. Povzbudivým signálem se pro vládu stala zpráva, že zásoby uhlí umožní elektrárnám bezproblémový provoz až do června 1985, pokud bude zachován přísun uhlí z prozatím otevřených šachet.¹²¹ Dostatečné zásoby tudíž nenutily vládu aktivně do stávky zasahovat.

Krizovým obdobím stávky, z pohledu vlády Margaret Thatcherové, se stal srpen a září 1984. NCB v srpnu vydala pro členy Národní asociace důlních předáků, zástupců a střelmistrů (NACODS) nařízení, podle něhož měli procházet skrze stávkující hlídky za prací do dolů. Kdo neuposlechl, nedostal plat. Vedení NACODS reagovalo hlasováním o stávce, které se konalo na konci září. Většina hlasujících se vyslovila pro stávku. K jejímu vyhlášení zatím nedošlo a pokračovalo vyjednávání mezi NCB a NACODS, při kterém bylo prosazeno stažení srpnového nařízení.¹²²

Celostátní odborový svaz TUC mezitím většinou členských odborů podpořil stávkující horníky, proti hlasovali pouze elektrárenští dělníci. Arthur Scargill stále trval na investicích a na ponechání všech důlních šachet v provozu. Margaret Thatcherová byla znepokojena situací. Vadila jí především nedostatečná informovanost o nabídkách ze strany NCB směrem k „obyčejným“ horníkům. Na některých místech dokonce NCB spolupracovala s NUM.

¹²⁰ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, s. 244-245.; *Policie zatkla vůdce horníků*, Rudé právo, 31. 5. 1984, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Digitalizovaný archiv časopisů.; MATGAMNA, S. and THOMAS, M.: *The Great Miners Strike 1984-5: Twelve Months that Shook Britain: the Story of the Strike* [online]. 4. 11. 2008 [cit. 2015-04-24]. Dostupné z: <http://www.workersliberty.org/story/2008/11/04/great-miners-strike-1984-5-twelve-months-shook-britain-story-strike>.

¹²¹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 246-248.

¹²² THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 251, 253-254.

Naopak dobrou zprávu představovalo ustanovení „Národního výboru pracujících horníků“. Tento krok poskytl další důkaz, že horníci zdaleka nejsou jednotní.¹²³

V říjnu se misky vah výrazně přiklonily na stranu NCB. Nejdříve vedení NACODS rozhodlo, že jejich odbor nakonec do stávky nevstoupí. Dále Nejvyšší soud vyhověl žalobě dvou horníků z Yorkshiru, kteří si stěžovali na neuskutečnění celostátního hlasování o stávce. Arthur Scargill obdržel od soudu pokutu 1 tisíc liber, NUM dokonce 200 tisíc liber. Nakonec se v médiích objevila zpráva, že vedení NUM v čele se Scargillem jednalo o finanční podpoře (pravděpodobně ji také dostalo) z Lybie, kde v té době vládl diktátorský režim plukovníka Kaddáfího. Média taktéž informovala obyvatelstvo o financích pro NUM ze Sovětského svazu, což hornický odbor v očích veřejnosti značně zdiskreditovalo. NCB navíc nabízela horníkům štědrý vánoční příspěvek, pokud se vrátí do práce. Stále více horníků (i kvůli této nabídce) se vracelo do zaměstnání. Na druhou stranu násilí ze strany zbylých stávkujících se stupňovalo. Fyzická napadení pracujících horníků nebyla výjimečná. Probíhala další jednání mezi NCB a NUM. Dokonce se na začátku prosince 1984 uskutečnilo jednání mezi představiteli vlády a předními zástupci TUC. TUC prosazoval důstojné ukončení stávky pro horníky. Stávka nadále pokračovala, ale její intenzita slábla.¹²⁴

4.3 Konec hornické stávky a další paralelní stávky

Teprve 19. února 1985 proběhla osobní schůzka Margaret Thatcherové s představiteli TUC. Konec hornické stávky se výrazně přiblížil. NCB nadále vyjednávala s NUM, ale bylo více než zřejmé, že Ian MacGregor a NCB prosadí svůj plán. Definitivní porážka horníků byla jen otázkou času. Na konci února nastala velmi důležitá situace, kdy počet pracujících horníků převyšoval počet těch stávkujících. Dne 3. března odhlasovala konference NUM návrat do práce a stávka skončila.¹²⁵ Arthur Scargill se těžce smířoval s porážkou. Prohlásil, že „nepodepíše žádný dokument, který by automaticky znamenal svévolné zavírání dolů,

¹²³ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 251-252.

¹²⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 254-258.; MATGAMNA, S. and THOMAS, M.: *The Great Miners Strike 1984-5: Twelve Months that Shook Britain: the Story of the Strike* [online]. 4. 11. 2008 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <http://www.workersliberty.org/story/2008/11/04/great-miners-strike-1984-5-twelve-months-shook-britain-story-strike>.

¹²⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 259-260.; MATGAMNA, S. and THOMAS, M.: *The Great Miners Strike 1984-5: Twelve Months that Shook Britain: the Story of the Strike* [online]. 4. 11. 2008 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <http://www.workersliberty.org/story/2008/11/04/great-miners-strike-1984-5-twelve-months-shook-britain-story-strike>.; *Stávka britských horníků ukončena*, Rudé právo, 4. 3. 1985, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Digitalizovaný archiv časopisů.

hromadné propouštění horníků a likvidaci celých hornických obcí.“¹²⁶ Margaret Thatcherová označila konec stávky za vítězství „pracujícího lidu“, přesto vláda neusnula na vavřínech a učinila opatření pro případ, že by se stávka opakovala.¹²⁷

Konflikt mezi horníky a NCB se dotýkal i ostatních odborových organizací. Některé v rámci solidarity podporovaly horníky, jiné vystoupily proti stávce. Například lokální odborové hnutí železničářů v Coalville v Leicestershiru se připojilo ke stávce horníků již v březnu 1984 a stávkovalo po celou dobu konfliktu. Místní zástupce odboru Roy Butlin to odůvodnil blízkými vztahy s horníky. Celostátní Národní svaz železničářů (NUR) naproti tomu stávku odmítl, takže pracovníci železnic z Coalville zůstali ve svém postoji osamoceni.¹²⁸

Daleko nebezpečnější pro úsilí vlády byla opakovaná stávka dělníků v docích, jejichž případná nečinnost by měla zásadní vliv na transport uhlí. Dne 9. července 1984 vyhlásil jejich odborářský svaz dopravy (TGWU) stávku. Přístavní dělníci, patřící k TGWU, svou akcí ohrožovali bezproblémový chod oceláren, pro které bylo obtížné zajistit si zásoby uhlí. Avšak nestávkovaly všechny doky, například klíčový přístav Dover zůstal v provozu. K tomu většina řidičů nákladních vozů stávkovat odmítala, proto již 20. července došlo k ukončení stávky. Kvůli sporu o vykládku lodního nákladu ve Skotsku mezi *British Steel Corporation* a TGWU byla na konci srpna vyhlášena druhá stávka přístavních dělníků, přesto se ve většině přístavů nadále pracovalo, proto 18. září vedení TGWU stávku odvolalo. Obě stávky nezpůsobily katastrofální škody, ale na čas dostaly pod tlak ocelářský průmysl.¹²⁹

4.4 Příčiny a důsledky porážky stávkujících horníků

Hornická stávka byla nejvýznamnější stávkou za vlády Margaret Thatcherové. Během této stávky premiérka jasně demonstrovala, že se nenechá odborovými organizacemi vydírat. Důvodů porážky horníků bylo několik. Za prvé vyhlášení stávky proběhlo v nejméně

¹²⁶ *Britští horníci o dalším postupu*, Rudé právo, 1. 3. 1985, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Digitalizovaný archiv časopisů.

¹²⁷ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 260.

¹²⁸ CALLINICOS, A. and SIMONS, M.: *The Great Strike: 5. Solidarity and Bureaucracy* [online]. [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/history/etol/writers/callinicos/1985/miners/chap5.html>.; MATGAMNA, S. and THOMAS, M.: *The Great Miners Strike 1984-5: Twelve Months that Shook Britain: the Story of the Strike* [online]. 4. 11. 2008 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <http://www.workersliberty.org/story/2008/11/04/great-miners-strike-1984-5-twelve-months-shook-britain-story-strike>.

¹²⁹ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 246-247, 250.

vhodnou dobu, tedy na konci zimy. V tomto období celostátně klesá potřeba uhlí. Navíc vláda disponovala většími uhelnými zásobami, než vedení NUM předpokládalo. Za druhé Arthur Scargill se snažil konflikt prezentovat jako osobní souboj mezi ním a Margaret Thatcherovou. Premiérka naproti tomu odmítala do konfliktu aktivně vstoupit. Celé vyjednání řídil předseda NCB Ian MacGregor, Thatcherová se od něj pouze nechávala pravidelně informovat o situaci. Nicméně ministerská předsedkyně nečinně nepřihlížela, veřejně podporovala zbylé pracující horníky a obhajovala zásahy bezpečnostních složek proti stávkujícím. Sama se s odborovými předáky TUC sešla až v druhé polovině února 1985, kdy již byla porážka stávkujících očividná. S Arthurem Scargillem se nesešla ani jednou. Třetím důvodem porážky se stala agresivita stávkujících horníků, kteří proti sobě popudili veřejné mínění. Jejich akce ohrožovaly chod britského hospodářství a dokonce i zdraví spoluobčanů. Navíc horníci nebyli jednotní, velká část z nich během stávky nadále pracovala. Na druhou stranu horníci a jejich rodiny ukázali velké odhodlání v obraně svých dolů a práce, avšak jejich agresivní postup byl na škodu. Ztratili i dříve jednoznačnou podporu Labouristické strany a jejího tehdejšího předsedy Neila Kinnocka. Stávkující taktéž podcenili sílu a neústupnost státu.¹³⁰

NUM se z této porážky už nikdy nevzpamatoval. Ztrátové doly nakonec byly stejně uzavřeny. K tomu všemu neustále klesal počet odborových členů. Ještě roku 1974 měly hornické odbory 255 tisíc členů. V roce 1990, tedy v době odchodu Margaret Thatcherové z úřadu ministerské předsedkyně, sdružoval NUM již pouze 5 tisíc členů.¹³¹ Kromě toho protiodborové zákony značně zredukovaly jeho pravomoci. Kdysi dominantní uhelný průmyslu hrál, v důsledku neustále rozvíjejících se technologií, v rámci britského hospodářství čím dál tím menší roli.

¹³⁰ EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 39-40.

¹³¹ WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 354-355.

5 Období 1985-1990

V tomto období Margaret Thatcherová začala naplno prosazovat svoji hospodářskou politiku. Na řadu přišla rozsáhlá vlna privatizace, snižování daně z příjmu atd. Vláda vydala další protiodborové zákony. Vliv odborů se stal oproti minulosti naprosto zanedbatelný. Odborové organizace již nemohly účelově tlačit na vládu. Britové podporovali politiku ministerské předsedkyně, což se promítlo do výsledku parlamentních voleb roku 1987, kdy konzervativci opět zvítězili.¹³²

5.1 Zúčtování s odbory a další stávky

Vydáním dalších protiodborových zákonů Margaret Thatcherová upevnila svoji pozici. Počet stávek a prostávkovaných dnů klesl, i když ani toto období rozhodně nebylo bezkonfliktní. Další protiodborovou legislativu představoval zákon o zaměstnanosti (*Employment Act*) z roku 1988. Podle tohoto zákona se členové odboru mohli odvolat k soudu, pokud byli odborovými organizacemi vyzýváni ke stávce bez tajného hlasování. Když se členové odboru odmítli přidat k odhlasované stávce, nesmělo je za to odborové hnutí potrestat. Dále nemohl být zaměstnanec, který neměl členství v odborové organizaci, propuštěn z tohoto důvodu z práce. Zákon také zpřehledňoval volby uvnitř odborů. Členové si mohli beztrestně stěžovat na chod svého odboru. Moc odborového vedení se tímto zákonem ještě více zredukovala.¹³³

Zákon o zaměstnanosti (*Employment Act*) z roku 1990 dokončil legislativní proces v otázce odborů. Odmítnutí zaměstnat člověka z toho důvodu, že (ne)byl členem odborové organizace, se stalo protizákonným činem. Zákon obsahoval posílení práv a povinností jednotlivých členů odborového hnutí.¹³⁴

Ministr školství sir Keith Joseph dlouho vyjednával se zástupci učitelů o jejich mzdách a pracovních podmínkách. Snažil se provést reformu státního školství. Přitom se chtěl

¹³² UK Political Info: 1987 General election results summary [online]. [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1987.htm>.

¹³³ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 177.; RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 47-48.; The National Archives: *Employment Act 1988*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/19/introduction/enacted>.

¹³⁴ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 458.; The National Archives: *Employment Act 1990*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/38/introduction/enacted>.

vyvarovat nadměrnému zatížení státní pokladny. Poskytl učitelům určité ústupky, ale ty se jim nikdy nezdály dostatečné.¹³⁵ Dne 26. února 1985 uskutečnil Národní svaz učitelů (NUT) stávkou. Učitelé požadovali zvýšení mezd nejméně o 1 200 liber za rok. Dočasně uzavřeny byly zhruba 2 tisíce škol a na 20 tisíc škol fungovalo v omezeném režimu. Ke stávce se připojila i manželka předsedy labouristů Neila Kinnocka. Spory pokračovaly až do roku 1987, kdy vláda schválila zákon o mzdách a pracovních podmínkách pro učitele. Zákon navrhoval restrukturalizaci učitelových mezd zahrnující motivační příspěvky.¹³⁶

K opětovnému zviditelnění odborového hnutí přispěl spor mezi mediálním magnátem Rupertem Murdochem, který vlastnil společnost *News International*, a svazem tiskařských dělníků. Jádrem sporu bylo zavádění nové techniky do odvětví. Tato technika by připravila o práci na 5 tisíc dělníků. S tím se tiskařské odbory nehodlaly smířit.¹³⁷ Na protest proti tomuto rozhodnutí zahájily 24. ledna 1986 stávkou. Zúčastnilo se jí téměř 6 tisíc tiskařských pracovníků, kteří odmítali přesun tisku do moderní budovy ve Wappingu ve východním Londýně. Vláda do konfliktu nijak nezasahovala, ale poskytla dostatek policejních složek, aby nové tiskárny ve Wappingu zůstaly provozu a stávkující nemohli přerušit jejich provoz. Stávka trvala déle než rok. Během konfliktu policie zatkla více než tisíc lidí a několik set jich utrpělo zranění, přesto společnost *News International* neztratila ani jeden den práce, zůstala nepřetržitě v provozu. Tiskaři stávkou ukončili 5. února 1987. Navíc tiskařský odbor obdržel od Nejvyššího soudu pokutu 25 tisíc liber. Přitom mnoho pracujících tiskařů přišlo o práci. Odbory tedy ničeho nedosáhly.¹³⁸

Za období vlády Margaret Thatcherové se snížil celkový počet členů v odborových organizacích (spadajících pod TUC) z 13,5 milionů členů v roce 1979 na méně než 10 milionů v roce 1990.¹³⁹ Premiérce se pomocí legislativních opatření podařilo zlomit moc jednotlivých odborových organizací. Na rozdíl od prvního funkčního období měla ministerská předsedkyně pevnější pozici, proto nemusela vynakládat další veřejné výdaje kvůli hrozbám stávkou. Odmítala tripartitní jednání. Tento postoj se ukázal jako správný obzvláště během

¹³⁵ JENKINS, P.: *Mrs. Thatcher Revolution: The Ending of the Socialist Era*, Cambridge: 1988, s. 216.

¹³⁶ BAKER, M.: *School pay strikes then and now*, BBC, 25. 4. 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/7367471.stm.

¹³⁷ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 135.

¹³⁸ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 135.; BARLOW, K.: *Labour movement in Britain from Thatcher to Blair*, Frankfurt am Main: 2008, s. 180-185.; HENLEY, J.: *Rupert Murdoch and the battle of Wapping: 25 years on*, The Guardian, 27. 7. 2011, <http://www.theguardian.com/media/2011/jul/27/rupert-murdoch-wapping-25-years>.

¹³⁹ EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 40.

hornické stávky. Odbory nikdy nezískaly zpět vliv, kterým disponovaly v průběhu sedmdesátých let.

5.2 Vládní opatření

Vládní kabinet Margaret Thatcherové zavedl mnoho významných společenských změn. Premiérka prosadila rozsáhlou vlnu privatizace dříve znárodněných podniků. Změny se udály v daňovém systému. Nastalo období plného prosazování thatcherismu.

Privatizace představovala jeden z významných cílů politiky Margaret Thatcherové. Většina státních podniků nedokázala profitovat zisk. Naopak stát musel jejich ztráty mírnit finančními dotacemi, které nadměrně zatěžovaly státní pokladnu. Premiérka byla toho přesvědčená, že soukromý majitel se kvůli možnému zisku o firmu lépe postará. Nejčastěji se privatizace státních podniků prováděla pomocí prodeje akcií společnosti na burze. Zisky z prodeje akcií šly na umoření státního dluhu. Počet státních podniků během vlády Thatcherové významně poklesl. S privatizováním vláda začala na počátku osmdesátých let, vrcholu dosáhla privatizace mezi roky 1985-1990. Některé podniky se privatizovaly postupně ve více vlnách prodeje akcií. Mezi nejvýznamnější zprivatizované společnosti patřily například *British Aerospace* (1981 a 1985), *Britoil* (1982 a 1985), *Enterprise Oil* (1984), *Jaguar* (1984), *British Telecom* (1984), *British Gas* (1986), *British Airways* (1987), *Rolls Royce* (1987) nebo *British Steel* (1988).¹⁴⁰ Velmi populárním se ukázalo privatizování bytů. Počet bytových jednotek v soukromém vlastnictví vzrostl za období vlády Margaret Thatcherové z 55 % na 63 %.¹⁴¹

Inflace se od roku 1983 pohybovala na hranici 3-6 %. Zlom nastal až v roce 1990, kdy její hodnota najednou vyskočila na více než 9 %. Tento nárůst také přispěl ke konci vlády Margaret Thatcherové. Přesto lze tvrdit, že během její vlády se inflace držela na stabilní úrovni. Na druhou stranu tento dílčí úspěch byl vykoupen vysokou mírou nezaměstnanosti.¹⁴²

¹⁴⁰ RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 87-88.; PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 178-179.

¹⁴¹ EVANS, E. J.: *Thatcher and Thatcherism*, London: 2005, s. 35.

¹⁴² RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 27.; PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 166.

Nezaměstnanost za vlády premiérky dosáhla v druhé polovině osmdesátých let historického maxima. V červenci 1986 bylo bez práce rekordních 3,13 milionu obyvatel. To představovalo více než 11 % práceschopného obyvatelstva. Na jaře 1989 spadla nezaměstnanost pod 2 miliony, což činilo něco přes 7 % práceschopných. V roce 1990 klesla nezaměstnanost pod hranici 7 %.¹⁴³

Veřejné výdaje v období 1982-1983 tvořily 47,5 % HDP. Poté toto číslo začalo pomocí privatizace a dalších vládních opatření radikálně klesat. Na konci vlády Margaret Thatcherové veřejné výdaje představovaly zhruba 40 % HDP. Důvodem vysokých veřejných výdajů byla nutnost vyplácet podporu nezaměstnaným, jejichž počet se pohyboval na rekordní hranici.¹⁴⁴

V otázce daní pokračovala vláda v nastoleném trendu. Progresivita daní se značně snížila. V rozpočtovém roce 1988-1989 dosahovala dolní hranice u základní sazby daně z příjmu 25 %. Horní hranice daně z příjmu činila 40 %. To byl vítaný impuls pro rozmach podnikání.¹⁴⁵

5.3 Konec vlády Margaret Thatcherové

Existovalo několik důvodů, kvůli kterým musela premiérka skončit ve své funkci. Kromě již zmíněné inflace hrálo několik dalších okolností v její neúspěch. Margaret Thatcherová byla již okoukanou tváří vrcholné politiky. V roce 1990 sloužila v úřadu ministerské předsedkyně nepřetržitě dvanáctým rokem. Kvůli své povaze si také nadělala spoustu politických nepřátel i uvnitř Konzervativní strany. Navíc labouristé začali ve veřejných průzkumech dohánět náskok konzervativců a jednotlivé členy vládnoucí strany zachvátila panika. Důležitý krok ke konci premiérky představovala rostoucí nespokojenost ohledně reformy obecní daně, tzv. „daně z hlavy“.¹⁴⁶ Do budoucna měli daň z nemovitosti platit všichni místní obyvatelé jednotlivých domů, nikoliv pouze majitelé dotyčných objektů. Poplatek tedy zahrnoval všechny podnájemce. Cílem byla snaha omezit veřejné výdaje místních samospráv, které se převážně nacházely pod kontrolou labouristů. Oponenti

¹⁴³ RIDDELL, P.: *The Thatcher Era and its Legacy*, Oxford: 1991, s. 28.; PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 166.

¹⁴⁴ PETŘÍK, L.: *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno: 2008, s. 171-172.

¹⁴⁵ THATCHEROVÁ, M.: *Roky na Downing Street*, Praha: 1996, s. 461.

¹⁴⁶ ROVNÁ, L.: *Premiérka Jejího Veličenstva*, Praha: 1991, s. 174.

premiérky ostře odsuzovali tuto daň. Poukazovali na fakt, že jde na ruku nejmajetnějším.¹⁴⁷ Odpor občanů Velké Británie vyvrcholil 31. března 1990 demonstrací několika desítek tisíc nespokojených obyvatel na Trafalgarském náměstí v Londýně. Někteří demonstranti se dopustili výtržností. Situaci uklidnil až zásah policie.¹⁴⁸ Autorita premiérky značně poklesla a Thatcherová se stala rekordně nepopulární.¹⁴⁹ Konzervativní politici dospěli k názoru, že je čas vyměnit předsedu strany před dalšími parlamentními volbami.

V listopadu 1990 se uskutečnila pravidelná volba předsedy konzervativců. Dříve volba představovala pouze formalitu, ale nyní byla situace odlišná. Kromě Margaret Thatcherové usiloval o předsednictví Michael Heseltine, který z vlády odešel roku 1986 kvůli sporu v aféře *Westland*. Hlasování proběhlo 20. listopadu. Premiérka v prvním kole svého protivníka porazila, avšak nezískala dostatek hlasů, aby byla zvolena přímo. Chtěla se ucházet o post předsedy i ve druhém kole, ale po rozmluvě se členy vlády dospěla k rozhodnutí stáhnout svoji kandidaturu. To znamenalo rezignaci na funkci předsedkyně Konzervativní strany i na funkci premiérky. Michael Heseltine se ucházel o předsednictví i ve druhém kole volby, ve kterém prohrál s Johnem Majorem. Dne 27. listopadu 1990 se proto novým předsedou konzervativců a zároveň premiérem Velké Británie stal John Major.¹⁵⁰

¹⁴⁷ WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: 2010, s. 356-357.

¹⁴⁸ KING, O.: *The poll tax riot 25 years ago was the day I woke up politically*, The Guardian, 31. 3. 2015, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/mar/31/poll-tax-riots-25-years-ago-political-awakening-carnage-traffic-square>.

¹⁴⁹ BANKOWICZ, M.: *Demokraté a diktátoři*, Praha: 2002, s. 384.

¹⁵⁰ BANKOWICZ, M.: *Demokraté a diktátoři*, Praha: 2002, s. 384-385.

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl analýzu vztahu ministerské předsedkyně Margaret Thatcherové s odborovým hnutím. Rozsah práce mi neumožňoval důkladný rozbor všech aspektů konfliktu mezi znesvářenými stranami. Pouze ve stručnosti jsem se pokusil vylíčit vzájemné konflikty a vyjednávání. Zároveň jsem se snažil poukázat na odborové reformy premiérky a její další vládní opatření ohledně ekonomických otázek. Stručně je vysvětlen i postoj odborových členů k činnosti ministerské předsedkyně, z tohoto důvodu jsem se zabýval i historickým vývojem britského odborového hnutí.

Přes odlišné názory obou stran (vládního kabinetu a odborových organizací) lze pozorovat určitou snahu o nalezení kompromisu v jednotlivých otázkách. Týkalo se to především prvního funkčního období ministerské předsedkyně, kdy se Thatcherová často ocitla pod tlakem odborářů. Tehdy ještě neměla upevněnou pozici na politické scéně, a proto byla donucena ustoupit v některých sporech ve prospěch odborů. Jinak Margaret Thatcherová rázně odmítala tripartitního jednání mezi vládou, vlastníky podniků a zástupci odborových organizací. I když na veřejnosti je zcela běžný názor, že premiérka porazila odborové hnutí, ona sama se vyjednávání účastnila málokdy. Avšak při konfliktech (s odborovým hnutím), které skončily stávkami, vehementně podporovala bezpečnostní složky Velké Británie v udržování pořádku. Ministerská předsedkyně se snažila o posílení autority státu a policie. Chtěla policistům zajistit lepší vybavení, aby mohli efektivněji zasahovat proti případným nepokojům. Sociální nepokoje během vlády Margaret Thatcherové nepředstavovaly něco ojedinělého. Tyto incidenty byly obvykle vhodnou záminkou pro kritiku premiérky ze strany labouristické opozice. Za příklad nepokojů mohu uvést konec března 1990 v Londýně, kdy masová demonstrace několika desítek tisíc nespokojených občanů kvůli reformě obecní daně vystrašila mnohé konzervativní politiky, kteří v reakci na nespokojenost veřejnosti začali uvažovat o novém lídrovi strany.

Silnou charakterovou vlastnost ministerské předsedkyně představovala její neústupnost. Projevila ji obzvláště v ostrém konfliktu s Národním svazem horníků a jeho prezidentem Arthurem Scargillem. Svoji hospodářskou politiku monetarismu se snažila prosazovat za každou cenu, ale v prvním funkčním období byla ještě nucena udělat určité ústupky odborovému hnutí ve formě zvýšených finančních dotací pro státní podniky. Celkově v prvním funkčním období Margaret Thatcherové veřejné výdaje neustále rostly. Snížit se je podařilo až ve druhém funkčním období. Tyto dotace se nacházely v přímém rozporu s jejím přesvědčením, ovšem nutno dodat, že do Downing Street 10 nastoupila ve velmi obtížném

období, kdy stávky odborů ochromily celou zemi, tudíž bylo nezbytné stabilizovat nelehkou společenskou situaci. V prvním funkčním období se musela také vypořádat s opozicí uvnitř své vlastní vlády, kde působilo mnoho odpůrců její politiky. Kvůli jednotě Konzervativní strany bylo žádoucí, aby oponenti premiérky měli ve vládním kabinetu určité zastoupení. Avšak ke konci svého období vlády ministerská předsedkyně příliš často reorganizovala vládní kabinet. Za příklad lze uvést následujícího premiéra Johna Majora, který ve vrcholných politických funkcích působil poměrně krátkou dobu, přesto byl zvolen za nástupce odstoupivší premiérky v listopadu 1990.

V průběhu své vlády Margaret Thatcherová provedla ostré protiodborové reformy, které vliv odborového hnutí značně zredukovaly. Pro odborové organizace bylo neustále obtížnější vyhlásit stávku. Reformy prosazovaly větší individualitu jedince v rámci odboru. Důsledkem reform se stal úbytek členské základny odborového hnutí. Nutno ale dodat, že tento jev nebyl způsoben pouze činností ministerské předsedkyně, ale i obecně přesunem obyvatelstva do jiných pracovních odvětví. V důsledku modernizace mnoha výrobních postupů nebylo nutné zaměstnávat stejné množství pracovní síly jako dříve. Za příklad slouží především hornický průmysl, jehož význam pro hospodářství Velké Británie neustále klesal. Veřejné výdaje na udržování důlních šachet v provozu neustále rostly, proto z ekonomického hlediska se ukázalo nejlepším řešením ztrátové doly zavřít. Stávka horníků způsobila premiérce významné těžkosti, ale Thatcherové se podařilo prosadit svůj plán. Přitom prezident hornických odborů Arthur Scargill kladl společně se svými stoupenci tuhý odpor. Násilné akce stávkujících horníků nezamezily zavření ztrátových dolů. Samotní horníci nepůsobili jednotně, některé důlní šachty zůstaly nadále v provozu. Tento fakt pomohl vládě při řešení situace s hornickými odbory. Porážka hornické stávky znamenala vyvrácení názoru, že vláda může efektivně pracovat pouze v případě, pokud dokáže nalézt společnou řeč s odborovými organizacemi.

Nová protiodborová legislativa vládního kabinetu Margaret Thatcherové roztržila moc uvnitř jednotlivých odborových organizací. Ústřední vedení odboru bylo omezeno novými zákony, každý člen odboru měl právo bez rizika potrestání veřejně kritizovat své předáky. Odborové předáky nemohli nadále využívat jednotlivé odborové organizace jako nástroj nátlaku na vládu, pokud s tím naprostá většina odborových členů nesouhlasila. Navíc protiodborové zákony stanovovaly přísné tresty za porušení jednotlivých nařízení. Odborové hnutí se kvůli těmto restrikcím do určité míry vrátilo do situace z devatenáctého století, kdy muselo o své uznání a vliv teprve usilovat.

Hlavní snahou Margaret Thatcherové v ekonomické otázce se stalo snížení inflace. Ta během sedmdesátých let dosahovala velmi vysokých hodnot. V tomto období životní úroveň britského obyvatelstva klesala. Za vlády ministerské předsedkyně se inflaci podařilo významně snížit, ale pouze za cenu vysoké míry nezaměstnanosti, proto Thatcherová, přes nesporné ekonomické úspěchy, nedosahovala velké popularity. Opoziční Labouristická strana využila každé příležitosti, aby kvůli problému nezaměstnanosti kritizovala premiérku. Výjimku představovalo období války o Falklandy, kdy se vzedmula v občanech Velké Británie vlna národní hrdosti a osoba Margaret Thatcherové se těšila všeobecnému respektu. Dalším významným činem premiérky bylo provedení rozsáhlé privatizace několika velkých britských koncernů. Vláda s nimi nedokázala dříve efektivně hospodařit, naopak provoz takových podniků spotřeboval obrovské množství financí. Prodejem akcií státních společností se podařilo získat nezanedbatelnou finanční částku do státního rozpočtu. Privatizace se týkala mnoha průmyslových odvětví. Ministerská předsedkyně prosazovala i rozsáhlou privatizaci obydlí. Neviděla smysl v tom, aby stát nadále vynakládal finanční prostředky na údržbu bytových jednotek, které akorát chátraly, protože nájemníci neměli motivaci se o pronajatá obydlí starat.

Margaret Thatcherová tedy dosáhla mnoha úspěchů. Podařilo se jí opětovně nastartovat britské hospodářství, docílit snížení inflace, snížit veřejné výdaje (ovšem až od druhého funkčního období), provést rozsáhlou privatizaci či vypořádat se s odborovým hnutím. Naproti tomu problém představovala vysoká nezaměstnanost, která dosahovala rekordních hodnot. Její úspěchy zajistily Konzervativní straně tři vítězství v parlamentních volbách za sebou (čtvrté vítězství v řadě strana přidala pod vedením Johna Majora), přesto se jednalo o velmi rozporuplnou osobnost britských dějin. Její charakter a autoritativní způsob vystupování mnohým občanům nevyhovoval. Důkazem budiž smrt bývalé ministerské předsedkyně v dubnu 2013, která britský národ rozdělila na dvě strany. Jedna strana Thatcherovou považuje za vzor politika prosazujícího zodpovědné pravicové myšlenky. Druhá strana ji viní ze zhoršení sociální situace určitých společenských vrstev. Obzvláště horníci na ni nevzpomínají v dobrém. Přes tyto kontroverze zůstává Margaret Thatcherová jedním z nejvýznamnějších politiků dvacátého století.

Seznam použitých zkratek

BL	British Leyland
BSC	British Steel Corporation Britský svaz oceli
CBI	Confederation of British Industry Konfederace britského průmyslu
GNCTU	The Grand National Consolidated Trade Union Celostátní sjednocený odborový svaz
HDP	Hrubý domácí produkt
NACODS	National Association of Colliery Overmen, Deputies and Shotfirers Národní asociace hornických předáků, zástupců a střelmistrů
NCB	National Coal Board Národní uhelná asociace
NGA	National Graphical Association Národní grafická asociace
NHS	National Health Service Národní zdravotní služba
NUM	National Union of Mineworkers Národní svaz horníků
NUPE	National Union of Public Employees Národní svaz státních zaměstnanců
NUR	National Union of Railwaymen Národní svaz železničářů
NUT	National Union of Teachers Národní svaz učitelů
TGWU	Transport and General Workers Union Odborový svaz pracovníků v dopravě a službách
TUC	Trades Union Congress Kongres odborových svazů
WFTU	World Federation of Trade Unions Světová odborová federace

Seznam použité literatury

Vydané prameny institucionálního původu

Conservative Party: *The Right Approach*, Conservative policy statement, Margaret Thatcher Foundation, <http://www.margaretthatcher.org/document/109439>.

Conservative Party: *The Right Approach to the Economy*, Conservative policy statement, Margaret Thatcher Foundation, <http://www.margaretthatcher.org/document/112551>.

The National Archives: *Employment Act 1980*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/42/introduction/enacted>.

The National Archives: *Employment Act 1982*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1982/46/introduction/enacted>.

The National Archives: *Employment Act 1988*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/19/introduction/enacted>.

The National Archives: *Employment Act 1990*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/38/introduction/enacted>.

The National Archives: *Trade Union Act 1984*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/49/introduction/enacted>.

Vydané prameny osobní povahy

THATCHEROVÁ, Margaret. *Roky na Downing Street*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1996. 632 s.

Odborná česká a zahraniční literatura; přeložená odborná literatura

BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 402 s.

BARLOW, Keith. *Labour movement in Britain from Thatcher to Blair*. 2. vyd. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2008. 304 s.

DAVIS, Mary. *Comrade or Brother?: A History of the British Labour Movement*. 2. vyd. London; New York: Pluto Press, 2009. 304 s.

EVANS, Eric J. *Thatcher and Thatcherism*. 2. vyd. London: Routledge, 2005. 176 s.

FAJMON, Hynek a JOCH, Roman. *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan*. 1. vyd. Lysá nad Labem: Petr Kopecký, 2010. 78 s.

FAJMON, Hynek. *Margaret Thatcherová a její politika*. 2. vyd. Brno: CDK, 2010. 391 s.

FEATHERSTONE, Simon. *Englishness: Twentieth-Century Popular Culture and the Forming of English Identity*. 1. vyd. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. 202 s.

HOPKINS, Eric. *Industrialisation and Society: A social history, 1830-1951*. 1. vyd. London; New York: Routledge, 2000. 308 s.

- HOWELL, Chris. *Trade Unions and the State*. 1. vyd. Princeton: Princeton University Press, 2005. 243 s.
- HUTT, Allen. *Odbory ve Velké Británii*. 1. vyd. Praha: Práce, 1963. 193 s.
- JENKINS, Peter. *Mrs. Thatcher's Revolution: The Ending of the Socialist Era*. 1. vyd. Cambridge: Harvard University Press, 1988. 417 s.
- KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 158 s.
- KWAK, Hyo-Moon. *Welfare Policy and Welfare State*. 1. vyd. Seoul: Cho Myung Press, 1994. 359 s.
- MOORE, Lynden. *Britain's Trade and Economic Structure: The Impact of the European Union*. 1. vyd. London; New York: Routledge, 1999. 395 s.
- PETŘÍK, Lukáš. *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové*. 1. vyd. Brno: CDK, 2008. 267 s.
- RIDDELL, Peter. *Thatcher Era and its Legacy*. 2. vyd. Oxford: B. Blackwell, 1991. 270 s.
- ROVNÁ, Lenka. *Premiérka Jejího Veličenstva*. 1. vyd. Praha: Evropský kulturní klub, 1991. 179 s.
- SLANÝ, Antonín. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. 375 s.
- SPIEKER, Manfred. *Sociální stát a jeho krize*. 1. vyd. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996. 74 s.
- WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 429 s.

Tisk

Zahraniční tisk

BBC:

BAKER, Mike. *School pay strikes then and now*, BBC, 25. 4. 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/7367471.stm.

1965: Heath is new Tory leader, BBC,

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/27/newsid_2956000/2956082.stm.

What was the General Strike of 1926?, BBC, 19. 6. 2011, <http://www.bbc.com/news/uk-13828537>.

Birmingham Mail:

GRIFFIN, Jon. *Remember When: 30,000 workers take to streets for Battle of Saltley Gate*, Birmingham Mail, 23. 1. 2012, <http://www.birminghammail.co.uk/news/local-news/remember-when-30000-workers-take-8800>.

Mirror:

LYONS, James. *Margaret Thatcher secretly considered sending in troops to break miners' strike*, Mirror, 1. 8. 2013, <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/margaret-thatcher-secretly-considered-sending-2110669>.

The Guardian:

HENLEY, Jon. *Rupert Murdoch and the battle of Wapping: 25 years on*, The Guardian, 27. 7. 2011, <http://www.theguardian.com/media/2011/jul/27/rupert-murdoch-wapping-25-years>.

KING, Oliver. *The poll tax riot 25 years ago was the day I woke up politically*, The Guardian, 31. 3. 2015, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/mar/31/poll-tax-riots-25-years-ago-political-awakening-carnage-traffic-square>.

Liberals called for Heath's head as price for coalition deal, The Guardian, 1. 1. 2005, <http://www.theguardian.com/uk/2005/jan/01/past.nationalarchives5>.

The Telegraph:

EDGAR, James. *The rise and fall of Arthur Scargill*, The Telegraph, 15. 1. 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/10573570/The-rise-and-fall-of-Arthur-Scargill.html>.

Československý tisk

Rudé Právo:

Bez výstrahy na dlažbu, Rudé právo, 24. 4. 1982.

Britští horníci o dalším postupu, Rudé právo, 1. 3. 1985.

Mohutná stávka ocelářů, Rudé právo, 3. 1. 1980.

Policie zatkla vůdce horníků, Rudé právo, 31. 5. 1984.

Složení britské vlády, Rudé právo, 6. 5. 1979.

Stávka britských horníků ukončena, Rudé právo, 4. 3. 1985.

V Británii stávka 110 000 havířů, Rudé právo, 15. 3. 1984.

Internetové zdroje

The National Archives: *Trade unionism*, dostupné z:

http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/trade_unionism.htm.

UK Political Info: *1974 February General election results summary*, dostupné z:

<http://www.ukpolitical.info/1974Feb.htm>.

UK Political Info: *1974 October General election results summary*, dostupné z:

<http://www.ukpolitical.info/1974Oct.htm>.

UK Political Info: *1979 General election results summary*, dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1979.htm>.

UK Political Info: *1983 General election results summary*, dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1983.htm>.

UK Political Info: *1987 General election results summary*, dostupné z: <http://www.ukpolitical.info/1987.htm>.

World Federation of Trade Unions, dostupné z: <http://www.wftucentral.org/history/>.

Your Dictionary: *Arthur Scargill*, dostupné z: <http://biography.yourdictionary.com/arthur-scargill>.

CALLINICOS, Alex and SIMONS, Mike. *The Great Strike: 5. Solidarity and Bureaucracy*, dostupné z: <https://www.marxists.org/history/etol/writers/callinicos/1985/miners/chap5.html>.

MATGAMNA, Sean and THOMAS, Martin, *The Great Miners Strike 1984-5: Twelve Months that Shook Britain: the Story of the Strike*, 4. 11. 2008, dostupné z: <http://www.workersliberty.org/story/2008/11/04/great-miners-strike-1984-5-twelve-months-shook-britain-story-strike>.